

GENDERVERSCHILLEN AAN DE UITSTROOMZIJDE VAN DE POLITIEKE ARENA

HOE VERSCHILLEN MANNELIJKE EN VROUWELIJKE
PARLEMENTSLEDEN VAN ELKAAR BIJ HET VERLATEN VAN DE
BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS?

Wetenschappelijke verhandeling

Aantal woorden: 21.208

Maartje Du Pont

Studentennummer: 01804989

Promotor: Prof. dr. Bram Wauters

Commissaris: Prof. dr. Anna Kern

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Politieke wetenschappen
afstudeerrichting Nationale Politiek

Academiejaar: 2019 - 2020

Inzagerecht in de masterproef (*)

Ondergetekende,

Maartje Du Pont

geeft hierbij toelating / ~~geen toelating~~ (**) aan derden , niet- behorend tot de
examencommissie, om ~~zijn~~ / haar (**) proefschrift in te zien.

Datum en handtekening

..10../05../2020..


.....

Deze toelating geeft aan derden tevens het recht om delen uit de scriptie/masterproef te
reproduceren of te citeren, uiteraard mits correcte bronvermelding.

(*) Deze ondertekende toelating wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren van de
scriptie/masterproef die moet worden ingediend.

Het blad moet ingebonden worden samen met de scriptie onmiddellijk na de kaft.

(**) schrappen wat niet past.

VOORWOORD

Aan het begin van een masterproef hoort een klein woord van appreciatie. Met deze eenvoudige pagina betracht ik dan ook enkele mensen zwart op wit te bedanken. In de eerste plaats gaat mijn waardering uit naar mijn promotor, prof. dr. Bram Wauters. Gedurende twee jaar begeleidde hij mij op een gedreven en motiverende manier. Ik wil hem graag bedanken voor zijn terechte en nauwkeurige feedback, de snelle respons op mijn e-mails en voor zijn eigen passie voor het onderwerp.

Verder wens ik ook de vele inspirerende mensen die ik gedurende dit onderzoek mocht ontmoeten, te bedanken. Voornamelijk de politici die ik mocht interviewen en die me op een heel vriendelijke manier ontvingen, wil ik hierbij in de kijker zetten.

Ook mijn moeder, die het mogelijk maakte dat ik deze masterproef kon schrijven en ervoor zorgde dat ik voor een aanvullend diploma kon gaan, wil ik hierbij in de bloemetjes zetten. In het bijzonder voor de onvoorwaardelijke steun en vertrouwen die ik van haar kreeg en de vrijheid die ze me gunde doorheen deze studie. Natuurlijk mag ook een woord van dank aan mijn vrienden en in het bijzonder aan Michiel Vervaet niet ontbreken voor hun niet-aflatende steun. Zij zorgden er elk op hun manier voor dat ook mijn vrije tijd op een boeiende manier werd ingevuld.

ABSTRACT

Binnen onderzoek naar de vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek, ligt de focus vaak op de instroom van vrouwelijke politici. Slechts enkele onderzoeken concentreren zich op de uitstroom van politici en genderverschillen die daarbij spelen (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016). Toch is ook de uitstroom van politici relevant om te onderzoeken. Enkel politici met een bepaalde mate van expertise en anciënniteit zullen ook in staat zijn om een impact uit te oefenen op het beleid (Folke & Rickne, 2012). In eerste instantie is er geen probleem met de uitstroom van politici, wel is dat het geval wanneer die ongelijk verdeeld zou zijn tussen mannen en vrouwen. Deze masterproef gaat dan ook dieper in op genderverschillen bij de uitstroom van politici.

Op basis van de onderzoeksvraag: 'Hoe verschillen mannen en vrouwen van elkaar met betrekking tot het verlaten van de politieke arena?' werd een literatuurstudie opgebouwd en onderzoek gevoerd naar genderverschillen bij het verlaten van de politiek. Dit werd onderzocht aan de hand van een *mixed method design*, waarbij kwantitatieve en kwalitatieve methoden elkaar aanvullen. Na een statistische gegevensanalyse van de biografische gegevens van de Kamerleden uit de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019 werden interviews uitgevoerd met geselecteerde ex-politici. Die dienden voornamelijk om te peilen naar de motieven voor het vertrek uit de Kamer. Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat er wel degelijk genderverschillen bij de exit vast te stellen zijn. Zo verlaten vrouwelijke ex-politici de Kamer gemiddeld meer dan drie jaar vroeger dan dat mannelijke ex-politici dat doen. De verschillen tussen de motieven om de nationale carrière te beëindigen, situeerden zich voornamelijk op niveau van de partij.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	3
ABSTRACT	4
INLEIDING	7
LITERATUURSTUDIE	9
1. HET CONCEPT POLITIEKE VERTEGENWOORDIGING	9
2. HET BELANG VAN VROUWEN IN DE POLITIEK	12
3. DESCRIPTIEVE VERTEGENWOORDIGING VAN VROUWEN UITGELICHT	13
3.1 DE INSTROOM VAN POLITICI	13
3.2 DE UITSTROOM VAN POLITICI	16
4. HYPOTHESEVORMING	21
5. CONCLUSIE	23
METHODE	24
1. ONDERZOEKSOPZET	24
1.1 BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS ALS ANALYSENIVEAU	25
1.2 KWANTITATIEF ONDERZOEK	26
1.3 KWALITATIEF ONDERZOEK	27
RESULTATEN	30
1. KWANTITATIEF ONDERZOEK	30
1.1 AFBAKENING EN BESCHRIJVENDE ANALYSE VAN DE ONDERZOEKSPOPULATIE	30
1.2 GENDERVERSCHILLEN BIJ DE EXIT	31
1.3 OPSTAP NAAR VERKLARINGEN	34
2. KWALITATIEF ONDERZOEK	38
2.1 EEN BREED SPECTRUM AAN MOTIEVEN	38

2.2 VRIJWILLIG, ONVRIJWILLIG OF IETS ERTUSSEN IN?	41
2.3 GENDERVERSCHILLEN	44
<u>CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....</u>	47
<u>BRONNENLIJST.....</u>	49
<u>BIJLAGEN</u>	54
BIJLAGE 1. VRAGENPROTOCOL INTERVIEWS	54
<u>PREAMBULE COVID-19.....</u>	55

INLEIDING

Hoewel het aandeel vrouwen in de wetgevende organen almaar lijkt te stijgen, bekleden ze wereldwijd nog maar 24,5% van de parlementaire zetels; pariteit lijkt dus nog veraf. In de Belgische, federale Kamer van volksvertegenwoordigers doen we het beter dan dat mondiaal gemiddelde, hier zijn 43% van de parlementariërs vrouwen (IPU, 2019). Toch komt dat cijfer niet overeen met de samenstelling van onze Belgische bevolking. Op 1 januari 2019 bestond de populatie voor 51% uit vrouwen (Statbel, 2019). Ook binnen de Kamer van Volksvertegenwoordigers valt dus nog een kloof te overbruggen wanneer het aankomt op de correcte weerspiegeling van onze samenleving. De ondervertegenwoordiging en de exclusie van specifieke groepen in de samenleving, hier voornamelijk vrouwen, wordt dan ook gezien als een tekortkoming voor een gezonde democratie (Phillips, 1995).

Om deze descriptieve ondervertegenwoordiging tegen te gaan, ondernam ook de Belgische staat reeds actie en dat onder andere in de vorm van genderquota. Zo keurde men in 1994 de wet Smet-Tobback goed die een meer evenwichtige verdeling van beide seksen op de kieslijsten moest garanderen (Celis & Meier, 2006). Maar ook de daaropvolgende quotawetten, goedgekeurd in 2002, brachten geen volledige pariteit met zich mee (Marien & Erzeel, 2015). Deze maatregelen en bijbehorende onderzoeken hebben betrekking op de instroom van vrouwen in de politieke arena. Toch speelt niet alleen de instroom een rol in het op peil houden van de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen. Ook uitstroom van politici is hier danig van belang.

In de literatuur wordt slechts gering beschreven hoe en wanneer politici het politieke speelveld verlaten en of daarbij genderverschillen op te merken zijn (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013, Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016). De focus in dit onderzoek zal liggen op genderverschillen tussen politici die uitstromen. Op zich is er niets mis met de uitstroom van politici. Die uitstroom zorgt er immers voor dat er nieuwe politici kunnen instromen, die vernieuwing met zich meebrengen (Byrne & Theakstone, 2015). Wel wordt het een probleem wanneer die uitstroom ongelijk verdeeld is tussen beide seksen. Wanneer er bijvoorbeeld meer vrouwen uitstromen dan mannen of wanneer de gemiddelde ambtstermijn bij het uitstromen bij mannen en vrouwen significant van elkaar verschilt. Op die manier vervalst ook de functionaliteit van maatregelen die werden genomen aan de instroomzijde om de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen.

Jeydel en Taylor concluderen in hun onderzoek naar de doeltreffendheid van vrouwelijke parlementsleden in het Amerikaans Congres dat de beleidsinvloed die een parlements lid heeft, niet rechtstreeks afhangt van het geslacht van dat parlements lid, maar wel van de anciënniteit, zijn of haar positie in de partij en van zijn of haar lidmaatschap in belangrijke commissies (Jeydel & Taylor, 2003). Praino en Stockemer (2016) bekrachtigen dit en stellen dat het voor parlementsleden die een hoge positie bekleden of die lid zijn van invloedrijke commissies, minder waarschijnlijk is dat er een einde zal komen aan hun parlementaire carrière.

Een logisch gevolg daaruit is dat het ook voor vrouwen van essentieel belang is dat ze hun mandaat kunnen blijven verlengen om op die manier expertise op te bouwen en een stevige achterban te ontwikkelen. Dat is onontbeerlijk om ook hun stempel te kunnen drukken op het beleid (Vanlangenakker et al., 2013). Toch toont Zweeds onderzoek aan dat de kans voor vrouwen lager ligt dan voor mannen om opnieuw herverkozen te geraken. Dat heeft als gevolg dat het dus voor vrouwen ook moeilijker is om ervaring op te doen en de anciënteit op te bouwen die nodig is voor het bekleden van invloedrijke posities (Folke & Rickne, 2012).

Wanneer vrouwen dus geneigd zijn om of verplicht worden om eerder de politieke arena te verlaten dan mannelijke parlementsleden, weerhoudt hen dat ervan om anciënteit op te bouwen en machtige posities te bekleden en om zo de wetgeving te beïnvloeden. Wanneer vrouwen de politieke arena vroeger (moeten) verlaten, zorgt dat er tevens voor dat ze niet in staat zijn om wetgeving te ondersteunen die rechtstreeks betrekking heeft op de substantiële vertegenwoordiging van vrouwen, wat dus ook in het nadeel kan spelen van deze groep (Lawless & Theriault, 2005).

Bovenstaande onderzoeken maken duidelijk wat de gevolgen kunnen zijn wanneer ook de uitstroom ongelijk verdeeld is tussen mannen en vrouwen. In dit werkstuk zal eerst dieper worden ingegaan op de literatuur rond vertegenwoordiging. Vervolgens wordt vooral de nadruk gelegd op literatuur die specifiek gaat rond de uitstroom van politici. Na de literatuurstudie volgt het empirische luik waarbij zowel de methodologie als de resultaten van het onderzoek worden besproken. Uiteindelijk volgt de bespreking en conclusie. De gehele masterproef zal zich in alle onderdelen focussen op volgende onderzoeksvraag: 'Hoe verschillen mannen en vrouwen van elkaar met betrekking tot het verlaten van de politieke arena?' Deze centrale vraag wordt verder onderverdeeld in volgende deelvragen:

- In welke mate verlaten vrouwen sneller de politiek? Met andere woorden, is er een verschil in ambtstermijn tussen mannen en vrouwen?
- Verschillen de motieven tussen vrouwen en mannen om hun politieke carrière te beëindigen?
- In welke mate is er een verschil tussen de partijen onderling?

LITERATUURSTUDIE

In het eerste hoofdstuk van deze masterproef, het theoretisch kader, wordt de bestaande literatuur rond vertegenwoordiging van vrouwen uitvoerig besproken. De bedoeling hiervan is om een brede context te schetsen waarin verschillende theoretische concepten gekaderd worden. In eerste instantie wordt ingegaan op het concept van politieke vertegenwoordiging. Er wordt een algemene definitie aangereikt en de verschillende dimensies van vertegenwoordiging volgens Pitkin (1967) worden besproken. Die zullen vervolgens gelinkt worden aan de politieke vertegenwoordiging van vrouwen. Vervolgens wordt het belang van vrouwen in de politieke arena benadrukt. Aansluitend wordt één van de dimensies van vertegenwoordiging verder belicht, namelijk de descriptieve. Er zal worden ingegaan op de instroom van politici, maar de nadruk ligt vooral op de uitstroom van politici en genderverschillen hieromtrent. Tot slot vormt een samenvattende conclusie het einde van dit hoofdstuk.

1. Het concept politieke vertegenwoordiging

Vertegenwoordiging vormt binnen de politieke wetenschappen een belangrijk onderzoeksgebied. Veel van het werk hieromtrent probeert in kaart te brengen wat vertegenwoordiging is en wanneer er sprake van is. Daarvoor wordt als basis vaak gebruik gemaakt van de definitie van Pitkin (1967), die ze in haar werk *'The Concept of Representation'* presenteert. Zij stelt dat vertegenwoordigen 'het aanwezig maken van iets dat niet letterlijk aanwezig is', inhoudt (Pitkin, 1967). In het geval van politieke vertegenwoordiging gaat het voornamelijk over kiezers die niet allemaal aanwezig kunnen zijn in het parlement, maar wel worden vertegenwoordigd door volksvertegenwoordigers die er figuurlijk aanwezig zijn (Wauters & Lambrecht, 2007). Het werk van Pitkin behoort tot één van de meest invloedrijke boeken als het aankomt op vertegenwoordiging (Brito Vieira, 2011). En ook vandaag blijft het nog steeds actueel.

Ook andere auteurs gingen op zoek naar een definitie van vertegenwoordiging. Vaak werd de definitie van Pitkin hiervoor als basis gebruikt. Zo zien Warren en Urbinati (2008) vertegenwoordiging als een principal-agentrelatie waarbij de principal een agent verkiest om hem of haar te vertegenwoordigen en om te handelen naar zijn of haar belangen. Denters et al. (2011) zien politieke vertegenwoordiging dan weer als de relatie tussen politieke vraag en aanbod, die gericht is op het overbrengen van bepaalde voorkeuren naar hogere politieke systemen. Verder hebben ook Saward (2006) en Mansbridge (2003) het concept van vertegenwoordiging besproken en daar hun eigen invulling aan gegeven.

Naast de vaak geciteerde definitie van vertegenwoordiging, maakte Pitkin (1967) in haar boek ook onderscheid tussen de verschillende dimensies van vertegenwoordiging. Haar classificatie bestaat uit vier verschillende vormen van vertegenwoordiging: formele, descriptieve, substantiële en symbolische vertegenwoordiging. Ondanks het feit dat de verschillende vormen in deze masterproef wel gelinkt zullen worden aan de vertegenwoordiging van vrouwen, had Pitkin het niet meteen over gendergerelateerde zaken wanneer ze haar indeling ontwikkelde. Tot de opkomst van onderzoekers die wel de nadruk legden op de link tussen politiek en gender, werd de politieke vertegenwoordiging van vrouwen nagenoeg niet onderzocht (Childs & Lovenduski, 2013).

In de volgende alinea's zal eerst een korte omschrijving gegeven worden van de vier vormen van politieke vertegenwoordiging volgens Pitkin. Daaraan zal ook meteen de vertegenwoordiging van vrouwen worden gekoppeld, vanuit elk van de verschillende vormen.

Allereerst is er de **formele vertegenwoordiging**. Die is terug te brengen tot een afspraak tussen de vertegenwoordigde en de vertegenwoordiger, de eerste overhandigt 'formeel' de macht aan de tweede. De vertegenwoordiger mag dan handelen in de plaats van de vertegenwoordigde. Onder andere verkiezingen maken deel uit van deze vorm van vertegenwoordiging (Pitkin, 1967). De formele vertegenwoordiging van vrouwen houdt dus in dat ze mogen stemmen en zich verkiesbaar kunnen stellen. Vandaag stellen we vast dat bijna alle landen ter wereld vrouwen het recht gegeven hebben om te stemmen en zich verkiesbaar te stellen, wanneer mannen die rechten ook hebben (Hughes & Paxton, 2019).

Een tweede vorm van vertegenwoordiging is de **descriptieve vertegenwoordiging**. In dit geval moet de vertegenwoordiger belangrijke kenmerken delen met diegenen waardoor ze verkozen zijn. Die kenmerken kunnen gaan van ras tot etniciteit, maar ook geslacht kan daartoe behoren. Om een parlement in dit geval representatief te kunnen noemen, moeten de sociodemografische verhoudingen ook daar gerespecteerd worden (Pitkin, 1967). Als vrouwen dus de helft van de bevolking uitmaken, dan moeten ook de zetels in de wetgevende en uitvoerende organen voor de helft door vrouwen bezet worden (Hughes & Paxton, 2019). Wanneer dit niet het geval is, is er sprake van descriptieve ondervertegenwoordiging van vrouwen.

Naast formele en descriptieve vertegenwoordiging, onderscheidt Pitkin (1967) in haar werk ook de **substantiële vertegenwoordiging**. Pitkin formuleert deze vorm van vertegenwoordiging als '*acting in the interest of the represented, in a manner responsive to them*' (Pitkin, 1967). Hiermee wordt bedoeld dat de inhoud van de vertegenwoordiging moet erkend worden door diegenen voor wie het bedoeld is. Zo kunnen vertegenwoordigers wel benadrukken dat zij vrouwen vertegenwoordigen, maar wanneer vrouwen dat zelf niet erkennen of aanvaarden, dan kan er niet worden gesproken van substantiële vertegenwoordiging (Celis, 2011).

Binnen onderzoek naar vertegenwoordiging van vrouwen verschoof langzaam de focus van descriptieve naar substantiële vertegenwoordiging van vrouwen. Vanaf het moment dat er meer en meer vrouwen verkozen raakten in wetgevende organen, werd ook gekeken naar de bezigheden van vrouwen in het parlement. Er werd dus niet louter gelet op de descriptieve vertegenwoordiging, maar ook of vrouwen vaker de belangen van andere vrouwen gingen behartigen (Childs & Lovenduski, 2013).

Een belangrijke vraag die hierbij aansluit, is hoe de belangen van vrouwen kunnen worden gedefinieerd. In de eerste plaats zijn vrouwenbelangen voornamelijk zaken die worden geassocieerd met vrouwen, zoals kinderverzorging, het gezin en abortus (Childs & Lovenduski, 2013). Maar volgens Celis et al. (2014) kunnen vrouwenthema's niet worden gereduceerd tot een beperkt aantal beleidsterreinen. Ze pleit namelijk voor de pluraliteit van vrouwenbelangen. Het inhoudelijk afbakenen van vrouwenbelangen en het koppelen van vrouwen aan exclusieve thema's ondergraaft de diversiteit van vrouwen onderling (Celis, 2011).

Binnen de literatuur werd ook onderzocht welke groep het meest geschikt is om die vrouwenbelangen te behartigen. Er wordt hoofdzakelijk aangenomen dat vrouwen eerder geschikt zouden zijn dan mannen om de belangen van andere vrouwen te vertegenwoordigen. De reden die Phillips (1995) hiervoor aangeeft, is dat vrouwen gelijkaardige levenservaringen delen, omwille van de gelijke positie die ze innemen in de maatschappij. Die gedeelde ervaring biedt aan vrouwelijke parlementsleden niet enkel de expertise om de belangen van andere vrouwen te verdedigen, maar het kan hen ook aanmoedigen om de interesses van andere vrouwen een hogere prioriteit te geven (Phillips, 1995). Haar theorie wordt ook de *Politics of Presence* genoemd.

Toch blijkt uit recenter onderzoek (Celis & Erzeel, 2013) dat naast vrouwen en linksgeoriënteerde partijen ook mannen en (centrum)rechtse partijen het kunnen opnemen voor de belangen van vrouwen. De achterliggende redenen werden door de onderzoekers nog niet verder onderzocht, waardoor ze geen uitspraken kunnen doen over de motieven van mannen of (centrum)rechtse partijen om de belangen van vrouwen te vertegenwoordigen. Ze houden de mogelijkheid open dat de beweegredenen van mannen en (centrum)rechtse partijen om het op te nemen voor vrouwen en hun belangen wel degelijk kunnen verschillen van de beweegredenen van vrouwen of linksgeoriënteerde partijen (Celis & Erzeel, 2013). Uit ander onderzoek, uitgevoerd in Groot-Britannië, bleek dat er wel degelijk mannen opkwamen voor belangen die gelinkt kunnen worden aan vrouwen, al bleek dat voornamelijk een kleine minderheid (Evans, 2012).

Tot slot wordt ook **symbolische vertegenwoordiging** besproken. Hierbij wordt de nadruk gelegd op de mate waarin vertegenwoordigers 'staan voor' de vertegenwoordigde, met andere woorden: hoe worden vertegenwoordigers gepercipieerd door degenen die ze representeren (Pitkin, 1967). Lawless (2004) formuleert in haar werk een definitie van wat symbolische vertegenwoordiging van een specifieke groep, namelijk vrouwen, precies inhoudt. Ze beschouwt deze vorm van vertegenwoordiging vooral als het effect dat de aanwezigheid van vrouwen in politieke machtsposities kan teweegbrengen op het gedrag en de perceptie van politieke instellingen bij vrouwelijke burgers. Wanneer er dus meer vrouwen zichtbaar zijn op het politieke toneel, dan kan dat een positief signaal geven aan de (vrouwelijke) burger (Hughes & Paxton, 2019).

Bij symbolische vertegenwoordiging speelt ook het rolmodeffect, dat stelt dat de aanwezigheid van vrouwelijke politici een invloed kan hebben op de motivatie van andere vrouwen om zich kandidaat te stellen. Uit het onderzoek van Wolbrecht en Campbell (2007) bleek dat voornamelijk jongere vrouwen tot politieke actie werden aangezet. Toch blijkt hier binnen de bestaande literatuur geen consensus over te zijn. Onderzoek dat werd uitgevoerd in Latijns-Amerika, wees uit dat de aanwezigheid van vrouwelijke politici geen aanleiding vormde tot politieke actie bij andere vrouwen (Zetterberg, 2007).

Andere academici deden ook onderzoek naar de **onderlinge link tussen de verschillende vormen van vertegenwoordiging**. Zo stelden Schwindt-Bayer en Mishler (2005) dat een groot deel van het onderzoek over vertegenwoordiging focust op de afzonderlijke delen ervan, terwijl deze volgens hen niet los van elkaar te zien zijn. Daarom ontwikkelden ze hun geïntegreerd model waarin ze onder andere demonstreren dat het kiessysteem, dat behoort tot de formele vertegenwoordiging, een directe invloed heeft op de andere drie vormen van vertegenwoordiging, namelijk de descriptieve, de substantiële en de symbolische.

Ook de samenhang tussen descriptieve en substantiële vertegenwoordiging werd reeds grondig en uitgebreid onderzocht. Van zodra er steeds meer werd voldaan aan de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen, werd ook meer de nadruk gelegd op onderzoek naar substantiële vertegenwoordiging van vrouwen (Childs & Lovenduski, 2013). Pitkin (1967) hield deze twee dimensies in haar werk strikt gescheiden, maar in tegenstelling tot Pitkin legde Phillips (1995) met haar theorie *the politics of presence* wel het verband tussen beide vormen van vertegenwoordiging. Haar theorie werd reeds eerder besproken in het luik over substantiële vertegenwoordiging.

2. Het belang van vrouwen in de politiek

In de literatuur worden behoorlijk wat argumenten aangehaald die de aanwezigheid van vrouwen in de politieke arena verdedigen. Die verschillende argumenten kunnen opgedeeld worden in vier verschillende categorieën. Een eerste cluster valt terug te brengen tot het *justice argument* of het rechtvaardigheidsprincipe. Hiermee wordt aangegeven dat het niet fair is dat enkel of voornamelijk mannen de descriptieve vertegenwoordiging domineren, terwijl ook vrouwen ongeveer de helft van de samenleving uitmaken (Hughes & Paxton, 2019).

Een tweede verzameling valt te herleiden tot het *experience argument*. De ervaringen van vrouwen verschillen van die van mannen. Dat heeft tot gevolg dat vrouwen ook anders aan politiek doen of een andere aanpak hanteren dan mannen. Ook die aanpak mag niet ontbreken in politiek (Kassa, 2015).

Ten derde is er ook het *interest argument*. Hier stelt Kassa (2015) dat de belangen van mannen en vrouwen verschillen en soms zelfs tegenstrijdig zijn en omwille van die reden zijn vrouwen nodig in politieke instellingen om de belangen van vrouwen vorm te geven. Dit sluit aan bij de substantiële vertegenwoordiging, die door Pitkin (1967) werd gedefinieerd. De theorie van Phillips (1995) die stelt dat vrouwen beter zouden zijn in het verdedigen van de belangen van andere vrouwen dan mannen, sluit ook hierbij aan.

Tot slot is er ook het *symbolic argument*, dat gelieerd kan worden aan de symbolische vertegenwoordiging van vrouwen. Dit argument pleit voor de aanwezigheid van vrouwen in representatieve instellingen, omdat de aanwezigheid van vrouwelijke politici kan fungeren als een rolmodel voor andere vrouwen. Ongeacht haar politieke opvattingen, kan de politica ervoor zorgen dat ook andere vrouwen sneller aan politiek zullen deelnemen (Kassa, 2015).

Volgens Williams (1998) is het ook zo dat politieke gelijkheid een belangrijke factor is die meespeelt in het gevoel van rechtvaardigheid dat burgers ervaren ten opzichte van politieke instellingen. Een toename van vrouwen in politieke instellingen kan op die manier zorgen voor meer vertrouwen in die instellingen bij leden van dezelfde sociale groep (Williams, 1998).

3. Descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen uitgelicht

3.1 De instroom van politici

Zoals eerder in dit werk aangehaald, gaat het er bij descriptieve vertegenwoordiging om dat de vertegenwoordiger gelijkaardige kenmerken vertoont met diegene die hem of haar verkoos; de vertegenwoordigde. Zo bestaat de Belgische bevolking bijvoorbeeld voor 51% uit vrouwen (Statbel, 2019). In lijn met deze vorm van vertegenwoordiging zou dat betekenen dat ook het federaal parlement uit 51% vrouwen zou moeten bestaan.

Er werden afgelopen decennia verschillende factoren geïdentificeerd die de verkiezing van vrouwen voor een wetgevende functie beïnvloeden en zo dus ook een impact hebben op de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen. Eén van die factoren, zijn **genderquota**. De quota op zich en de gevolgen ervan werden in de literatuur reeds uitgebreid besproken. Zo blijkt dat quota er effectief in slagen om de instroom van vrouwelijke parlementsleden te verhogen (Schwindt-Bayer, 2009; Gouglaas, Maddens & Brans, 2017). Vaak gaat dit niet om een direct effect, maar is er daarentegen sprake van een *contagion effect*. Het is namelijk zo dat partijen die genderquota hanteren andere partijen ertoe aanzetten om ook soortgelijke regels aan te nemen en dus om meer vrouwen op hun kieslijst te plaatsen; partijen beïnvloeden elkaar dus (Weeks, 2018). Verder werd ook de evolutie van deze maatregel onderzocht. Hierbij werd vastgesteld dat quota steeds effectiever zijn geworden, onder andere door het feit dat partijen niet enkel verplicht worden om een bepaald aantal vrouwen op hun lijst te zetten, maar ook om kandidaten van beide seksen op verkiesbare plaatsen te zetten (Paxton & Hughes, 2015). Toch wordt het nut van deze maatregel, de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen verhogen, deels ondergraven wanneer de uitstroom tussen mannen en vrouwen ongelijk verdeeld is.

Ook andere, institutionele aspecten spelen een rol bij het aandeel vrouwen in een wetgevend orgaan, zo bijvoorbeeld het **kiessysteem** dat een staat hanteert. Onder verschillende onderzoekers bestaat de brede consensus dat een proportioneel kiessysteem een meer vrouwvriendelijke politieke context biedt dan een meerderheidssysteem (Matland, 2005; Norris, 2006; Rosen, 2012; Kittilson & Schwindt-Bayer, 2012).

Toch is het verband tussen het kiessysteem en het aandeel vrouwelijke verkozenen niet zo rechttoe rechtaan. De meeste theorieën die verklaren dat een proportioneel systeem in het voordeel van vrouwen speelt, baseren zich op enkele tussenliggende variabelen, waaronder de grootte van het kiesdistrict of het aantal nieuwkomers in het parlement. Het is dus niet aangewezen om de kiessystemen in te delen in een proportioneel, gemengd of meerderheidssysteem om het aandeel vrouwen te verklaren, wel is het nuttiger te kijken naar onderliggende factoren (Krook & Schwindt-Bayer, 2013).

Eén van die onderliggende factoren, gelinkt aan een proportioneel kiessysteem, is de grootte van de kiesomschrijving en het aantal kandidaten dat binnen een omschrijving verkiesbaar is (Matland, 2005). Hoe meer kandidaten er te verkiezen vallen binnen een bepaalde omschrijving, hoe meer partijen geneigd zullen zijn om een lijst samen te stellen met een grotere verscheidenheid aan kandidaten, waaronder ook meer vrouwen. Op die manier probeert de partij zoveel mogelijk kiezers aan te spreken (Rosen, 2012).

Een ander belangrijk element is de legislative turnover, daarmee wordt het aantal nieuwkomers bedoeld ten opzichte van alle verkozen parlementariërs (François & Grossman, 2015). Vaak ligt de legislative turnover hoger in een proportioneel kiessysteem, waardoor het dus relatief eenvoudiger is voor nieuwkomers, waaronder ook nieuwkomers van het vrouwelijk geslacht, om toegang te vinden tot de politieke arena (Thames, 2017).

Verder speelt ook de manier waarop stemmen verwerkt worden een rol in de genderverhoudingen van verkozen politici. Zo zijn er systemen met een open lijst, waarbij de kiezer de nuttige volgorde nog kan doorbreken aan de hand van voorkeurstemmen, daartegenover staan gesloten lijsten, waarbij de partijtop of het selectoraat beslist wie welke plaats krijgt. Hier kiest de kiezer enkel hoeveel kandidaten van een bepaalde partij verkozen raken (Devos, 2017). Maar welk soort lijst speelt nu in het voor- of nadeel van vrouwen? Uit verschillende studies blijkt dat vrouwen minder voorkeurstemmen krijgen dan de mannelijke kandidaten (Wauters, Maddens en Put, 2014). Toch is het verschil tussen die sociodemografische groepen vooral te wijten aan structurele verschillen, waaronder de plaats op de lijst, de media-aandacht die men krijgt en het campagnebudget dat men kan besteden (Wauters, Thijssen en Van Erkel, 2019).

Naast het kiessysteem, beïnvloeden ook **partijen** de instroom van vrouwen in de politieke wereld. Ze nemen als het ware een rol in als poortwachter wanneer het aankomt op de selectie van kandidaten (Tremblay, 2012). Vooral de partijselectoren spelen een grote rol in het selecteren of deselecteren van kandidaten. Volgens sommige onderzoekers hebben partijleiders dan ook dé sleutel in handen om de descriptieve representativiteit van vrouwen te verhogen, door bijvoorbeeld openlijk te pleiten voor gelijkheid binnen de partij (Karpowitz, Monson & Preece, 2017.) Een belangrijk concept dat in deze context besproken wordt, is dat van David Niven; namelijk *the outgroup-effect*. Dat effect kan als volgt gedefinieerd worden: wanneer de partijelite voornamelijk uit mannen bestaat en zij dus bepalen wie op de lijst komt te staan en welke plaats die persoon toebedeeld krijgt, zullen die mannen eerder geneigd zijn om te kiezen voor andere mannelijke kandidaten en minder voor kandidaten van het andere geslacht. Mannelijke partijselectoren gaan zich door gebrek aan gelijkenissen minder identificeren met vrouwen, waardoor zij de potentiële, vrouwelijke kandidaten gaan beschouwen als *the outgroup*. Mannen zouden dus eerder geneigd zijn te kiezen voor collega's van hetzelfde geslacht, die dan weer gezien worden als de *ingroup* (Niven, 1998). Eens men beslist zich kandidaat te stellen voor verkiezingen, moeten de kandidaten door het selectoraat worden uitgekozen als kandidaat. Een kandidaat is dus afhankelijk van de partij om zijn of haar ambitie te realiseren. Die selectie van kandidaten en indeling op de kieslijst bij (her)verkiezing kan dus bevooroordeeld zijn op basis van geslacht (Gouglas et al., 2017).

Ander onderzoek bevestigde ook de omgekeerde stelling, namelijk dat vrouwelijke partijleiders ook meer oog hebben voor de selectie van vrouwelijke kandidaten. Dat zou voornamelijk het gevolg zijn van de manier waarop partijleiders gaan selecteren. Zo zou zoeken binnen het netwerk van de eigen partij in het nadeel spelen voor de selectie van vrouwelijke kandidaten. Met andere woorden, partijleiders die op zoek zijn naar kandidaten binnen het traditionele netwerk, zullen eerder mannelijke kandidaten vinden, terwijl diegenen die verder kijken dan het netwerk van de partij en meer in de sociale netwerken van partijleden, zullen vaker ook vrouwelijke kandidaten vinden (Crowder-Meyer, 2013).

Ook de partijideologie speelt een rol, want zelfs onder gelijke institutionele omstandigheden verschillen partijen van elkaar in het benoemen of aanstellen van vrouwen (Thames, 2017). Door verschillende onderzoekers wordt dan ook aangenomen dat linkse partijen eerder geneigd zijn dan hun rechtse tegenhangers om meer vrouwen te betrekken (Caul, 1999; Kittilson, 2006; Luhiste, 2015). Linksgeoriënteerde partijen zullen vaker actief proberen de vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen, omdat de waarde van gelijkheid binnen deze partijen centraal staat en er meer oog is voor (aanvankelijk) achtergestelde groepen (Kittilson, 2006). Zo zullen ze sneller genderquota aannemen of vrouwen bijvoorbeeld makkelijker verkiesbare plaatsen aanbieden (Eelbode et al., 2013). De auteurs die hier worden vermeld, hebben deze analyse gedaan aan de instroomzijde van de politieke arena. Ze stelden met andere woorden vast dat linkse partijen aan de instroomzijde meer moeite doen om vrouwelijke politici te betrekken. Maar stoppen deze partijen ook evenveel moeite in het behouden van deze vrouwen en is dus de uitstroom bij linkse partijen minder ongelijk verdeeld tussen mannen en vrouwen dan bij (centrum)rechtse partijen? Of hebben vrouwelijke ex-politici van linkse partijen er een langere ambtstermijn op zitten dan hun collega's van rechtsgeoriënteerde partijen? Hierop zal verder worden ingegaan in het onderdeel over de uitstroom van politici. Deze redenering ligt ook aan de basis van de derde deelvraag, die peilt naar de genderverschillen bij ex-politici vergeleken per partij(groep). Daarop zal in dit werk getracht worden een antwoord te vinden.

Aan de kant van het electoraat blijkt tevens dat vrouwen bij het stemmen voor een partij ook eerder aanleunen bij de linksgeoriënteerde partijen dan mannen. Dat wil zeggen dat partijen die onder de categorie 'links' vallen een electoraat hebben dat voor een groter deel bestaat uit vrouwen dan het electoraat van rechtsgeoriënteerde partijen (Abendschon & Steinmetz, 2014). Caul (2012) bemerkt ook dat vooral in de afgelopen decennia een verschuiving kon opgemerkt worden waarbij steeds meer vrouwen linkse partijen steunden. Ze stelt dat die verschuiving vooral gepaard ging met het feit dat meer en meer vrouwen een betaalde job uitvoerden. Linkse partijen hebben dus ook een grotere pool van vrouwen waaruit ze mogelijks kandidaten kunnen selecteren. Andere onderzoekers bevestigen de stelling empirisch dat progressieve partijen de instroom van vrouwen in het parlement stimuleren en vergemakkelijken (Gouglas et al., 2017). Partijideologie kan op die manier dus dienstdoen als een voorspeller voor de benoeming van vrouwelijke kandidaten (Thames, 2017).

Zoals in de voorgaande alinea's werd aangegeven, is er reeds heel wat onderzoek gedaan naar de instroom van vrouwelijke politici en welke factoren daar invloed op uitoefenen. Toch is niet alleen de instroom van vrouwelijke politici van belang om de descriptieve vertegenwoordiging op peil te houden, ook de uitstroom is hier erg van belang. In de volgende alinea's zal er dieper worden ingegaan op de relevantie van de uitstroom van politici, gevolgd door het verschil tussen mannen en vrouwen en mogelijke motieven voor vertrek.

3.2 De uitstroom van politici

Zonder uitstroom bestaat er ook geen mogelijkheid voor nieuwe politici om in te stromen, dus kan worden geponeerd dat er initieel niets mis is met de uitstroom van politici. Studies die zich focussen op de *turnover*¹ in parlementen, zijn enerzijds dan ook van oordeel dat een grote *turnover* voor een nieuwe dynamiek kan zorgen in het parlement. Anderzijds kan een beperkte turnover ervoor zorgen dat de toegang aan nieuw talent ontzegd wordt (Byrne & Theakstone, 2015). Hieruit kan worden afgeleid dat de uitstroom van politici zelfs noodzakelijk is om vernieuwing in een wetgevend orgaan te brengen.

Wat wel problematisch kan zijn, is wanneer die uitstroom ongelijk verdeeld is tussen verschillende sociodemografische groepen. In dit onderzoek wordt de nadruk gelegd op verschillen tussen mannen en vrouwen. Wanneer er systematisch meer vrouwen dan mannen de politieke arena verlaten of wanneer vrouwen dit sneller doen dan mannen, kan dit voor descriptieve ondervertegenwoordiging van vrouwen zorgen in het parlement. Overigens worden op die manier de inspanningen die worden gedaan aan de instroomzijde van de politieke arena grotendeels teniet gedaan. Zo wordt bijvoorbeeld de functionaliteit van quotawetgeving, die de instroom van vrouwen in het parlement moet opkrikken, op die manier ondergraven.

Daarnaast hangt ook de beleidsinvloed die een politicus heeft, sterk af van de anciënniteit die hij of zij kan opbouwen en het belang van de commissie waarin hij of zij kan zetelen (Jeydel & Taylor, 2003). Daarom is het ook van belang dat politici, zowel vrouwen als mannen, hun mandaat kunnen verlengen om zo expertise op te bouwen en een stevige achterban te kunnen ontwikkelen. Ook voor vrouwen is het dus van belang om dit te kunnen doen, aangezien de kans anders groter is dat ze (vroegtijdig) zullen uitstromen (Vanlangenakker et al., 2013).

3.2.1 *Verschillen tussen mannen en vrouwen*

Enkele onderzoekers (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakstone, 2015; Praino & Stockemer, 2016) gingen empirisch aan de slag met data van ex-parlementsleden om na te gaan of er nu een verschil is tussen mannen en vrouwen bij het verlaten van de politieke arena en wat daar dan de eventuele oorzaken van kunnen zijn. Een deel van de onderzoeken focust zich op de lengte van de ambtstermijn die ex-politici erop hadden zitten bij hun vertrek. Daarbij wordt algemeen vastgesteld dat de duur van de ambtsperiode bij mannelijke ex-parlementsleden gemiddeld langer was dan die van hun vrouwelijke collega's (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016). Deze vaststelling heeft dus belangrijke implicaties voor het beleidswerk en de doorgroeimogelijkheden van vrouwen, zoals hierboven aangestipt.

¹ De *turnover* in een parlement slaat op het aantal nieuwkomers ten opzichte van het totaal aantal parlementsleden na verkiezingen.

Toch is het zo dat niet in elk onderzoek deze stelling zomaar wordt aangenomen. Praino en Stockemer (2016) onderzochten alle verkiezingen van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden tussen 1972 en 2012. Ze stelden net als de andere onderzoekers vast dat de gemiddelde lengte van de ambtstermijnen langer is voor mannen én dat dat verschil ook statistisch significant is, maar de onderzoekers gingen nog een stapje verder. Aan de hand van een andere statistische test (Kaplan-Meier) konden ze aantonen dat er tot op de hoogte van 30 jaar als parlamentslid geen verschillen te zien zijn tussen de twee geslachten met betrekking tot hun kans om hun functie als parlamentslid te blijven bekleden. Pas na een ambtstermijn van dertig jaar zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen uitgesproken. Ze beschouwen de positieve relatie tussen mannelijk geslacht en het hebben van een langere ambtstermijn dan ook als gevolg van het feit dat vrouwen pas relatief recent in grote getale in het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden zetelden. In 2012 zetelden er nog 40% van de vrouwen die tijdens 1972 en 2012 waren begonnen aan hun parlementaire carrière, tegenover 20% mannen die in 2012 hun loopbaan nog niet had beeïndigd. Vrouwen zouden die termijn dus nog kunnen inhalen (Praino & Stockemer, 2016).

Tot slot wordt hier ook het onderzoek van Vanlangenakker et al. (2013) uitgebreider besproken. In deze studie werden namelijk het Vlaams Parlement en het parlement van het Waalse Gewest opgenomen als analyseniveau, naast het Schotse, Catalaanse en Saksische parlement. Deze onderzoekers namen voor het Vlaams en het Waals parlement de legislaturen 1999-2004 en 2004-2009 mee in de analyse. Zoals hierboven aangegeven, blijkt ook uit de resultaten van dit onderzoek dat de ambtstermijn van vrouwelijke ex-politici significant korter is dan die van mannelijke ex-parlementairen. Vrouwen verlaten de politieke arena gemiddeld op jongere leeftijd en zijn daarnaast ook minder vertegenwoordigd in de oudste leeftijdsgroepen (Vanlangenakker et al., 2013). Voor het eigen onderzoek zal worden gewerkt met de Belgische federale Kamer van Volksvertegenwoordigers als analyseniveau.

3.2.2 Oorzaken van vertrek

Dat de lengte van de ambtstermijn tussen mannen en vrouwen verschilt, werd hierboven besproken. Maar wat zorgt er dan voor dat vrouwen de politieke arena eerder verlaten dan mannen? Met andere woorden, om welke redenen verlaten politici het parlement en zijn daarbij ook genderverschillen? We stellen vast dat er in de literatuur traditioneel onderscheid wordt gemaakt tussen het vrijwillig en het onvrijwillig verlaten van de politieke arena.

Er kunnen verschillende redenen aan de basis liggen voor het **vrijwillig** verlaten van de politieke arena. Ten eerste is er het pensioen, dat de hoofdreden vormt voor diegenen die vrijwillig vertrekken (Byrne & Theakston, 2015). Daarnaast kunnen ook persoonlijke factoren, zoals de toestand van de gezondheid, een aanleiding vormen voor vrijwillig vertrek. Ook het behoren tot de oppositie kan een belangrijke rol spelen. Omwille van verminderde macht die een parlamentslid ervaart ten opzichte van de meerderheidspartijen, kan hij of zij geneigd zijn op te stappen (Lawless & Theriault, 2005; Byrne & Theakston, 2015).

Bovendien is het ook mogelijk dat een parlementslid wil anticiperen op eventueel electoraal verlies en daarom de politieke arena vrijwillig verlaat. Sommige parlementairen voelen de nederlaag namelijk aankomen en weigeren in de oppositie te zetelen, waardoor vertrek de enige andere optie lijkt (Byrne & Theakston, 2015). Andere parlementsliden raakten bij de vorige verkiezingen slechts niet verkozen en besluiten zich daarom niet opnieuw kandidaat te stellen voor een volgende legislatuur (Lawless & Theriault, 2005). Verder is het ook mogelijk dat men als politicus de eigen capaciteiten niet (langer) hoog genoeg inschat om aan politiek te doen, met als gevolg dat de politicus in kwestie de politieke arena vrijwillig zal verlaten. Tot slot kan men als politicus ook andere professionele opportuniteiten, buiten de politiek, aangeboden krijgen en daarop ingaan (Dodeigne, 2015).

Naast redenen om vrijwillig op te stappen, bestaan er ook redenen waarom politici **onvrijwillig** de politieke arena verlaten. Een eerste belangrijke reden is de deselectie door de partij(top). Of een parlementslid zijn of haar mandaat kan verlengen, wordt voor een groot deel bepaald door de partij. Die beslist namelijk welke politici er op de lijst worden geplaatst en welke positie zij toebedeeld krijgen. Het partijselectoraat heeft dus ook de macht om iemand niet langer een (verkiezbare) plaats op de lijst aan te bieden. In dat geval spreekt men van deselectie door de partij (Vanlangenakker et al., 2013). Een andere oorzaak van onvrijwillig vertrek, is electoraal verlies. Wanneer een parlementslid zich kandidaat stelt bij de verkiezingen, maar niet wordt verkozen, kan worden gesproken van electoraal verlies. Aan de ene kant kunnen kiezers aan de grondslag liggen van het electoraal verlies, met het vertrek van een parlementslid als gevolg. Anderzijds hebben partijen hierin ook een cruciale rol. De partij oefent namelijk onrechtstreeks invloed uit op het aantal stemmen dat een kandidaat verwerft. Partijen zijn immers grotendeels verantwoordelijk voor de media-aandacht die hun kandidaten krijgen en voor de plaats die hun kandidaten bekleden op de lijst (Vanlangenakker et al., 2013).

In Tabel 1 wordt een beknopt overzicht gegeven van de mogelijke redenen voor het vertrek van een parlementslid. In de alinea's die daarop volgen, zal de nadruk worden gelegd op waarom bepaalde redenen meer van toepassing zijn op mannen of vrouwen.

Tabel 1. Oorzaken van vertrek opgelijst volgens de categorieën vrijwillig en onvrijwillig.

Vrijwillig	Onvrijwillig
Pensioen	Deselectie door de partij
Persoonlijke redenen: bv. gezondheid	Electoraal verlies (door invloed van de partij)
Behoren tot de oppositie	Electoraal verlies (omwille van de kiezer)
Anticiperen op electoraal verlies	
Eigen capaciteiten in vraag stellen	
Professionele opportuniteiten	

In de volgende alinea's wordt dieper ingegaan op waarom bepaalde motieven voor vertrek meer gelden voor Bij de redenen voor vrijwillig vertrek zien we dat 'pensioen' de hoofdmoot vormt (Byrne & Theakston, 2015). Nochtans gaat dit niet op voor beide seksen, want deze reden geldt voornamelijk voor mannen. Het aantal mannen waarbij het pensioen de oorzaak is van vertrek, is percentageel gezien dubbel zo groot dan het aandeel vrouwen dat om dezelfde reden vertrok (Vanlangenakker et al., 2013).

Daarnaast wordt vastgesteld dat hoe langer een politicus in het parlement kan blijven, hoe groter de kans dat hij of zij het parlement vrijwillig verlaat. Dat is vanzelfsprekend want hoe meer anciënniteit iemand heeft, hoe groter de achterban zowel in de partij als bij de kiezers is en hoe kleiner de kans dat men door de partijopgedeselecteerd raakt. Er wordt dan ook geconstateerd dat mannen er gemiddeld een langere ambtstermijn hebben opzitten en dat de kans dus ook groter is dat zij vrijwillig hun carrière beëindigen (Vanlangenakker et al., 2013).

‘Het in vraag stellen van de eigen capaciteiten’, een andere reden voor vrijwillig vertrek, wordt in eerste instantie voornamelijk toegeschreven aan vrouwelijke politici. Zij zouden de eigen politieke vaardigheden vaker als gebrekkig beschouwen. Dat ligt volgens deze auteurs in lijn met de politieke cultuur die vrouwen nog steeds niet volledig omarmd heeft in de publieke sfeer (Fox & Lawless, 2011). Hierbij sluit ook aan dat vrouwen minder politieke ambitie vertonen dan mannen (Pruysers & Blais, 2016). Tot slot zijn vrouwelijke politici vaak minder geïnteresseerd in status en prestige, maar zijn ze daarentegen meer gedreven om beleidsinvloed uit te oefenen. Als dat niet lukt, dan zullen vrouwen eerder geneigd zijn om de politieke arena te verlaten, in plaats van verder te streven naar een hogere positie (Lawless & Theriault, 2005). De meeste van deze vaststellingen hebben eerder betrekking op de instroom van politici, waarbij vrouwen zich minder snel kandidaat zouden stellen. Maar in het onderzoek van Vanlangenakker en haar collega’s (2013) worden deze vaststellingen ook gebruikt om het vertrek van vrouwen aan de uitstroomzijde te verklaren. Toch blijkt uit ditzelfde onderzoek dat empirisch bewijs hiervoor uitblijft. Ondanks de bovenstaande redenering werd namelijk vastgesteld dat het vooral mannen zijn die de politieke arena vrijwillig verlaten.

Deselectie door de partij, een reden waarbij men onvrijwillig de politiek verlaat, blijkt uit het empirisch onderzoek van Vanlangenakker et al. (2013) voornamelijk te gelden voor vrouwelijke politici. Hiervoor werd ook empirisch bewijs gevonden. Verschillende redenen kunnen hieraan ten grondslag liggen. Ten eerste speelt het *outgroup effect* van David Niven hier een belangrijke rol. Hij stelt dat mannelijke partijelites eerder geneigd zijn om te kiezen voor kandidaten van hetzelfde geslacht, waarbij kandidaten van het andere, hier vrouwelijke, geslacht worden benadeeld. (Niven, 1998). Vrouwen bekomen daardoor niet alleen moeilijker een goede plaats op de lijst, maar zullen ook sneller gedeselecteerd raken. Daarnaast zijn partijen steeds vaker geneigd om vrouwen op hun lijst te plaatsen, hetzij omdat ze daartoe verplicht worden door quota, hetzij om hiermee de kiezer te overtuigen. Volgens Vanlangenakker et al. (2013) zorgt het feit dat vrouwen omwille van hun geslacht worden gekozen en op een bepaalde plaats worden gezet, ervoor dat deze personen ook makkelijker vervangbaar zijn door iemand anders met hetzelfde geslacht. Met deze redenering staven de onderzoekers het feit dat de kans groter is voor een vrouw dat ze wordt gedeselecteerd door de partij(top).

Een laatste reden voor vertrek, is het electoraal verlies. Dat is één van de redenen voor het onvrijwillig verlaten van de politieke arena. Uit de redenering die in het onderzoek van Vanlangenakker et al. (2013) wordt aangehaald, blijkt dat electoraal verlies meer impact zou hebben op het verlaten van de politieke arena voor vrouwelijke politici. Toch bevestigen hun statistische analyses deze hypothese niet. De redenering die erachter schuilgaat, is de volgende. Partijen hebben heel wat invloed op het aantal stemmen dat kandidaten halen. Ze bepalen grotendeels de media-aandacht die iemand krijgt en de plaats op de lijst. Wanneer vrouwen het electoraal dus minder goed doen dan mannen, dan ligt dat voornamelijk aan de partij (Vanlangenakker et al., 2013).

Andere onderzoekers stellen dat partijen de grootste invloed hebben op de instroom van vrouwen (Gouglas et al., 2017). Dit zou dus even goed kunnen opgaan voor de uitstroom van politici. Dit vormt tevens een aanleiding voor het nader bekijken van verschillen tussen partijen wanneer het aankomt op de uitstroom van vrouwen.

Want, aan de instroomzijde is het namelijk zo dat linksgeoriënteerde partijen eerder geneigd zijn meer vrouwen te betrekken dan hun rechtse collega's (Caul, 1999; Kittilson, 2006). De reden hiervoor is dat zij actief zullen proberen de vertegenwoordiging van vrouwen te stimuleren, omdat gelijkheid een belangrijke waarde is binnen deze ideologische stroming (Kittilson, 2006). Deze vaststelling aan de instroomzijde, zou dus ook kunnen opgaan voor de uitstroomzijde. Vanuit deze redenering kan er worden verondersteld dat linksgeoriënteerde partijen minder snel vrouwen zullen deselecteren en dus meer moeite zullen doen om vrouwen binnen hun partij te behouden.

Toch is het noodzakelijk dat er bij deze opdeling enigszins nuance aangebracht wordt. Deze dichotome indeling tussen vrijwillig en onvrijwillig vertrek, kan als te beperkt beschouwd worden. Zo kan iemand zich niet langer kandidaat stellen en kunnen daaraan in feite verschillende redenen aan de grondslag van liggen. Men kan enerzijds kiezen voor het pensioen, wat dus een vrijwillige reden voor vertrek vormt. Anderzijds kunnen politici beslissen zich niet langer kandidaat te stellen, omdat ze willen anticiperen op een mogelijke deselectie door de partij (Dodeigne, 2015). De vraag is dus of ook die laatste reden kan beschouwd worden als volkomen vrijwillig. Het is met andere woorden moeilijk de laatste reden in één van deze twee categorieën op te delen. Dat geldt eveneens voor een ander motief, namelijk het beschouwen van de eigen capaciteiten als te beperkt. Is dit een volwaardig vrijwillig motief of speelt bijvoorbeeld een gebrek aan ondersteuning van de partij hierin mee. Om te kunnen oordelen of iemand al dan niet vrijwillig de politiek verliet, zijn betrouwbare gegevens nodig over de individuele motivatie van de politici om geen kandidaat meer te zijn (Dodeigne, 2015).

De manier van dataverzameling speelt hier dus met andere woorden een belangrijke rol in de categorieën die kunnen gemaakt worden. Byrne & Theakstone (2015) maakten voor hun onderzoek gebruik van een survey om de ex-politici te bevragen. Ook Vanlangenakker en haar collega's (2013) maakten van die methode gebruik. De survey werd via e-mail naar de ex-parlementsleden verzonden. Daarbij werd gewerkt met gesloten vragen, waarbij de respondent dus gedwongen wordt om een selectie te maken uit de voorziene antwoordcategorieën. Ondanks het feit dat de antwoorden op gesloten vragen een pak makkelijker te vergelijken zijn, laten ze ook minder nuance toe (Roose & Meuleman, 2017). In het onderzoek van Vanlangenakker (2013) werd onmiddellijk uitgegaan van een tweedeling tussen de voormalige parlementsleden, namelijk diegenen die vrijwillig hun carrière beëindigden en diegenen die dat onvrijwillig deden. In het eigen onderzoek zal niet onmiddellijk van deze indeling worden vertrokken. Er zal om te peilen naar de motieven van ex-politici niet worden gewerkt met een survey, wel met een andere methode van dataverzameling; namelijk diepte-interviews. Hierover zal verder worden uitgeweid in het methodologisch luik.

4. Hypothesevorming

Om de belangrijkste elementen uit de literatuurstudie samen te vatten en duidelijk te maken wat in het empirisch luik van deze masterproef onderzocht zal worden, worden aan het einde van dit hoofdstuk enkele hypothesen voorgesteld en uitgewerkt.

H1: De ambtstermijn van vrouwelijke ex-parlementsleden zal korter zijn dan de ambtstermijn van mannelijke ex-parlementsleden. Vrouwen en mannen zullen op gelijke leeftijd de nationale carrière beginnen, maar er wordt verwacht dat vrouwen die ook eerder opnieuw zullen afbreken dan mannen.

Er werd reeds in eerder onderzoek vastgesteld dat de leeftijd waarop vrouwen en mannen de politieke arena verlaten, van elkaar verschilt. Vrouwelijke ex-parlementsleden beëindigen hun politieke carrière vroeger. Op zich hoeft dat geen verdere implicaties te hebben, indien vrouwen ook eerder aan de carrière beginnen. Maar in dezelfde onderzoeken constateren de auteurs eveneens dat vrouwen en mannen vrijwel op gelijke leeftijd aan de parlementaire carrière beginnen (Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015). Daarnaast werd dus ook telkens geconcludeerd dat de ambtstermijn van vrouwen korter was dan die van mannen. Het bleek tevens om een statistisch significant verschil te gaan (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016). In het empirisch luik van deze studie, wordt nagegaan of deze stelling ook het geval is voor de uitstromers uit de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers tussen 2020-2014 en de meest recente legislatuur 2014-2019.

H2: Vrouwelijke ex-politici zullen om andere redenen de Kamer verlaten dan dat mannelijke ex-politici dat doen. Er zullen meer vrouwen de Kamer onvrijwillig verlaten dan dat mannen dat zullen doen.

Deze stelling is voornamelijk gebaseerd op de bevindingen van het onderzoek van Vanlangenakker en haar collega's (2013). Daarin wordt immers geponeerd dat vrouwen vaker gedeselecteerd worden door de partij. Deze reden kan als onvrijwillig bestempeld worden. Hieraan kunnen verscheidene redenen ten grondslag liggen, waaronder het *outgroup-effect* van Niven (1998). Hij beschrijft dat mannelijke partijelites eerder geneigd zijn om te kiezen voor kandidaten van hetzelfde geslacht, waarbij kandidaten van het andere, hier vrouwelijke, geslacht worden benadeeld. Vrouwen zouden dus sneller gedeselecteerd raken door de aanwezigheid van een mannelijk selectoraat. Maar ook Byrne & Theakston (2015) stellen in hun onderzoek vast dat vrouwen en mannen om verschillende redenen de politieke arena verlaten. Zo was het aandeel vrouwen dat besloot op te stappen om meer tijd met de familie door te brengen veel groter dan het aandeel mannen dat om diezelfde reden besloot te stoppen. De tweede hypothese is dus voornamelijk op de resultaten van deze onderzoeken gestoeld.

H3: Er zullen verschillen zijn tussen partijen, zowel op het vlak van de lengte van de ambtstermijn als op het vlak van de motieven. Bij linksgeoriënteerde partijen zal het verschil in de lengte van de ambtstermijn tussen mannen en vrouwen minder groot zijn dan bij centrum- of rechtsgeoriënteerde partijen.

Partijen hebben een grote invloed op de instroom van vrouwen (Gouglas et al., 2017). Vandaar dat het ook belangrijk is om ook rond de rol van de partij een hypothese te ontwikkelen. Eerder werden voornamelijk aan de instroomzijde van het politieke speelveld uitspraken gedaan over de link tussen de ideologische oriëntatie van een partij en het aantal vrouwen of de rol van vrouwen binnen die partij. Daarbij werd vastgesteld dat politieke partijen die zich eerder links op het politieke spectrum bevinden meer geneigd zijn een gelijke verhouding te bekomen tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten. (Caul 1999; Kittilson 2006; Gouglas et al., 2017). Linksgeoriënteerde partijen gaan vaker actief aan de slag om vrouwen te betrekken, omdat een waarde als gelijkheid centraal staat. (Kittilson, 2006). Als we deze kenmerken dan ook toepassen aan de uitstroomzijde, is het mogelijk dat linksgeoriënteerde partijen de vrouwen die binnen de partij aangesteld zijn of verkozen zijn ook langer binnen de partij of binnen de Kamer zullen proberen te houden of daartoe meer zullen ondernemen dan hun rechtse tegenhangers. Het gevolg daarvan kan ook zijn dat de uitstroom bij linkse partijen gelijkverdeel is tussen mannen en vrouwen dan bij centrum- of rechtse partijen.

5. Conclusie

Om onderzoek naar de uitstroom van politici te kaderen, werd aanvankelijk een literatuurstudie uitgevoerd. Vertrekkend vanuit een breed startpunt werd eerst dieper ingegaan op de vier vormen van vertegenwoordiging die Pitkin (1967) in haar werk *'The Concept of Representation'* onderscheidt. Ondanks het feit dat zij in eerste instantie niet doelde op genderverschillen bij vertegenwoordiging, werd telkens ook de link gelegd met de vertegenwoordiging van vrouwen. In dit onderzoek wordt dan voornamelijk dieper ingegaan op de descriptieve vertegenwoordiging. Hierbij werd vooral duidelijk dat al heel wat onderzoek werd gedaan naar de instroom van politici. Welke maatregelen hierbij helpen, welke institutionele factoren een rol spelen en tot slot ook welke rol partijen spelen binnen dit proces werden reeds uitvoerig besproken en onderzocht in de literatuur.

Naast de instroom van politici kan er besloten worden dat ook de uitstroom een doorslaggevende rol speelt bij het op peil houden van de descriptieve vertegenwoordiging. In tegenstelling tot wat er reeds is gekend over de instroom van politici, blijft dat eerder beperkt bij de uitstroom. De uitstroom van politici blijkt slechts de focus van een handvol onderzoeken. Zeker wat betreft de focus op genderverschillen bij de uitstroom van politici. De algemene vaststelling blijkt daaruit wel dat vrouwen er gemiddeld een kortere ambtstermijn hebben opzitten bij hun vertrek in vergelijking met hun mannelijke collega's. Nog minder onderzoekers leggen de nadruk op motieven voor het vertrek van politici. Traditioneel wordt in die literatuur gedifferentieerd tussen het vrijwillig of onvrijwillig verlaten van de politieke arena.

Rond het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke politici zijn dus vooral statistische gegevens beschikbaar (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakstone, 2015; Praino & Stockemer, 2016). Onder andere Vanlangenakker et al. (2013) gingen dieper in op de motieven van ex-politici om het parlement te verlaten. Ook België behoorde tot hun analyseniveau, zij het dat weliswaar enkel de parlementen van de deelstaten werden geanalyseerd. Daarnaast werd gewerkt met een survey om te peilen naar de motieven van de verschillende ex-politici. In dit onderzoek zal de Belgische federale Kamer van Volksvertegenwoordigers als analyseniveau dienen. In de Kamer werd niet eerder onderzoek uitgevoerd naar de uitstroom van parlementsliden. Hier zal in eerste instantie een statistische analyse uitgevoerd worden die peilt naar de lengte van de ambtstermijnen. Daarnaast zal worden gewerkt met diepte-interviews die het, in tegenstelling tot een survey-onderzoek, toelaten om op een genuanceerde wijze te peilen naar de motieven van ex-parlementsliden. De volledige onderzoeksmethode zal in het volgende hoofdstuk uitvoerig worden besproken.

Vertrekkend vanuit de hierboven beschreven literatuur rond de uitstroom van politici en het genderverschil dat hiermee gepaard gaat, wordt gekomen tot de volgende centrale onderzoeksvraag: 'Hoe verschillen vrouwelijke en mannelijke politici van elkaar met betrekking tot het verlaten van de politieke arena?' Er werd gewerkt met drie concrete deelvragen om de algemene onderzoeksvraag te kunnen oplossen. In welke mate verlaten vrouwen sneller de politieke arena dan mannen? Met andere woorden, is er een verschil in de lengte van de ambtstermijn? Of stoppen vrouwen op jongere leeftijd dan mannen? In welke mate verschillen de motieven voor het verlaten van de politiek tussen mannen en vrouwen? En tot slot ook: 'Zijn er verschillen wanneer bovenstaande vragen vergeleken worden per partij?' In een volgend luik wordt besproken hoe hiervoor te werk is gegaan.

METHODE

Onder dit methodologisch luik wordt voornamelijk stilgestaan bij de gebruikte onderzoekstypes en de redenering die hierachter schuilgaat. Vervolgens wordt ook een verklaring gegeven voor de gebruikte data en hoe die werden verzameld. Ook de operationalisering en verwerking van de data worden hier toegelicht.

1. Onderzoeksopzet

In wat volgt, worden de behandelde onderzoeksvragen nogmaals opgelijst.

- In welke mate verlaten vrouwen sneller de politiek? Met andere woorden, is er een verschil in ambtstermijn tussen mannen en vrouwen in de Kamer van volksvertegenwoordigers?
- Verschillen de motieven tussen vrouwen en mannen om hun nationale politieke carrière te beëindigen?
- In welke mate is er een verschil tussen de partijen onderling? Dit wanneer partijen worden vergeleken op vlak van de lengte van ambtstermijn en op vlak van de motieven voor het verlaten van de politiek?

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden en waardevolle data te verzamelen, werd gebruik gemaakt van een *mixed method design*. Deze benadering kenmerkt zich door zowel het gebruik van kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksmethoden. Door *mixed methods* toe te passen, kunnen enerzijds de sterke punten van een kwantitatieve aanpak benadrukt worden, namelijk de mogelijkheid tot veralgemening. Anderzijds worden ook de sterke punten van een kwalitatieve benadering onderstreept, meer bepaald een diepgaande analyse van een klein aantal cases. Daarnaast minimaliseert het ook de zwakke punten van beide methoden. Bij een kwalitatieve aanpak zijn de resultaten niet veralgemeenbaar, terwijl dit voor een kwantitatief onderzoek wel meer het geval is (Decuir-Gunby & Schutz, 2016). Verder zorgt deze onderzoeksmethode er eveneens voor dat de relevantie van het onderzoek wordt verhoogd, dit door de resultaten van de kwantitatieve analyse te verrijken met kwalitatieve gegevens (Mortelmans, 2013).

Concreet zal deze studie in twee fasen verlopen. Wanneer de eerste fase is afgelopen, start een volgende, met de andere methode. Op het einde van het onderzoek wordt over beide resultaten gerapporteerd (Mortelmans, 2013). In dit onderzoek zal in eerste instantie aan de hand van biografische gegevens van politici uit de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019 gepoogd worden de eerste en laatste onderzoeksvraag op te lossen. Hiervoor werd voornamelijk beroep gedaan op de website van de Kamer. Anderzijds werd door middel van diepte-interviews kwalitatief onderzoek gevoerd naar de motieven van ex-parlementsleden voor het beëindigen van hun nationale carrière.

Het gaat hier met andere woorden om een onderzoek met sequentiële timing, meer bepaald een *explanatory sequential design*. Het onderzoek vindt plaats in twee fasen, waarbij vooreerst de kwantitatieve gegevens verzameld en geanalyseerd worden en vervolgens hetzelfde gebeurt voor de kwalitatieve gegevens. Hierbij is de tweede fase, die de kwalitatieve fase genoemd wordt, zo opgezet dat ze volgt uit de resultaten van het kwantitatieve luik. Het kwalitatief onderzoek wordt dan verder gebruikt om initiële kwantitatieve resultaten (deels) te verklaren (Creswell & Clark, 2018).

1.1 Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers als analyseniveau

Om op de onderzoeksvragen een antwoord te bieden, wordt het studiedomein afgebakend tot de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. Daarbij zullen gegevens worden geanalyseerd van parlementsleden die de Kamer verlieten gedurende of aan het einde van de twee meest recente legislaturen: 2010-2014 en 2014-2019. De keuze valt op de Kamer van Volksvertegenwoordigers omwille van de volgende twee doorslaggevende redenen.

Eenzijds is het voor vrouwen moeilijker om toegang te vinden tot het nationaal niveau, in vergelijking met het lokale niveau. Vrouwen zullen met andere woorden sneller deelnemen aan politiek op lokaal niveau dan op nationaal niveau. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat er zich op lokaal niveau meer kansen voordoen om te participeren (Dolan, Deckman & Swers, 2016). Daarnaast is de kans dat vrouwen verkozen raken ook groter op lokaal niveau. De verklaring hiervoor is dat lokale politici vaak hun (andere) job niet moeten opgeven en halftijds kunnen blijven werken. Ook de kosten om campagne te voeren blijven vaak beperkter op lokaal niveau (Van Assendelft, 2014). Daarnaast bemoeit de media zich ook minder met lokale politiek dan met politiek op nationaal niveau. Dit is een belangrijk aspect, aangezien media nefast kunnen zijn voor vrouwelijke politici. Nieuwsmedia blijven immers een *media bias* hanteren tegenover vrouwelijke parlementsleden. Vrouwelijke kamerleden in België krijgen beduidend minder spreektijd dan hun mannelijke collega's en dit kan in hun nadeel spelen. De burger baseert zich voornamelijk op (nieuws)media wanneer hij informatie over politiek wil vergaren. Doordat vrouwelijke politici minder aan bod komen, kan dat de publieke perceptie over politiek als 'mannenwereld' verder versterken. De hoeveelheid media-aandacht heeft ook een belangrijk positief effect op de toekomstige carrière van politici. Minder media-aandacht kan de kansen van (vrouwelijke) politici dus beknotten (Hooghe et al., 2015). Al deze elementen zouden er volgens Van Assendelft (2014) toe bijdragen dat vrouwen gemakkelijker toegang vinden tot en sneller verkozen raken op het lokale niveau in vergelijking met de nationale politiek.

Toch blijkt dat deze theorie in de Belgische en Vlaamse context niet helemaal strookt met de realiteit. De cijfers tonen immers aan dat op lokaal niveau de gemeenteraden voor 38,4% uit vrouwen bestaan, terwijl de vertegenwoordiging van vrouwen op Vlaams niveau (45,3%) en op nationaal niveau (41,3%) hoger ligt (IGVM, z.d.). Ondanks deze cijfers wordt er alsnog voor het federaal parlement gekozen als analyseniveau.

Een andere reden slaat op het feit dat de regionale parlementen in België al eerder bij onderzoek betrokken werden. Vanlangenakker en haar collega's (2013) deden in het Vlaams en Waals Parlement, naast het Schotse deelstaatparlement, het Catalaanse en het Saksische Parlement, reeds onderzoek over de uitstroom van politici. Voor Vlaanderen en Wallonië werden gegevens verzameld van politici uit de legislaturen 1999-2004 en 2004-2009. Verder is het Vlaams parlement een regionaal orgaan en kan dat dus als meer lokaal beschouwd worden dan het nationale parlement. Daarom wordt verwacht dat dit parlement een lagere drempel voor vrouwelijke politici heeft.

Ook het feit dat dit een relatief recent wetgevend orgaan is en een voortrekkersrol speelde bij de lancering van de nieuwe politieke cultuur, zorgt ervoor dat de drempel om toe te treden tot dit parlement voor vrouwen eerder beperkt blijft in vergelijking met het nationaal niveau (Celis & Woodward, 2000). Het gevoerde onderzoek in de masterproef zal dus tot de bestaande literatuur bijdragen door zich in België toe te spitsen op het federale niveau, namelijk op de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, dit voor de twee meest recente legislaturen.

1.2 Kwantitatief onderzoek

Met de statistische gegevensanalyse werd naast de diepte-interviews gekozen voor een kwantitatieve insteek. De analyse werd uitgevoerd op basis van een zelf samengestelde dataset. De biografische gegevens van de politici die uiteindelijk werden verwerkt in de dataset, zijn afkomstig van de website van de Kamer.

Elke politicus die zetelde in de Kamer van Volksvertegenwoordigers tussen 2010-2014 en 2014-2019 vormt hierbij een case. Per case werden de volgende onafhankelijke basisvariabelen toegevoegd. Ten eerste de naam en geboortedatum. Aangezien gender in dit onderzoek een centrale factor vormt, werd ook het geslacht van de politici toegevoegd. Dit kenmerk wordt als een dichotome variabele beschouwd, waarbij vrouwen de code '0' meekrijgen en mannen de code '1'. Vervolgens werd ook de partij waartoe een politicus behoort, toegevoegd om zo na te kunnen gaan of er een significant verschil is tussen partijen.

Daarenboven werden ook enkele afhankelijke variabelen toegevoegd. Daartoe behoren het jaartal waarin hij of zij voor het eerst in de Kamer zetelde, alsook het jaartal waarop een politicus eventueel zijn carrière in de Kamer opnieuw afsloot. Op basis daarvan werd eveneens de lengte van de ambtstermijn berekend. Tot slot werd een laatste belangrijke variabele toegevoegd, met drie afzonderlijke categorieën. Ten eerste kregen politici die in de volgende legislatuur werden herverkozen de code '1' mee. Code '2' werd toegekend aan politici die zich kandidaat stelden voor een ander bestuursniveau, waaronder het Europese of regionale niveau en daar ook mogelijks verkozen werden. Als laatste groep zijn er de politici die de code '0' meekrijgen. Zij vallen onder geen van bovenstaande categorieën, maar verlieten de Kamer definitief of gingen als politicus enkel nog verder op het lokaal niveau. Enkel de politici die onder de laatste categorie vallen, komen in aanmerking als analyse-eenheid voor het tweede, kwalitatief luik van het onderzoek. De politici die wel in 2014 herverkozen worden, maar niet opnieuw in 2019, vormen één case. De meest recente gegevens werden in dat geval opgeslaan.

De analyse in functie van de onderzoeksvragen werd uitgevoerd in SPSS. Vaak ging het slechts om een beschrijvende analyse van de gegevens, al werd enkele malen ook gebruik gemaakt van bivariate tools om de samenhang tussen geslacht en andere variabelen te testen en om de samenhang tussen partij(familie) en andere variabelen te testen. Onder het luik 'resultaten', zullen de bevindingen uitgebreid worden toegelicht. De resultaten van deze analyse werden tevens gebruikt om de meest interessante cases te selecteren in functie van de interviews.

1.3 Kwalitatief onderzoek

In tweede instantie werd gebruikt gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode, namelijk diepte-interviews. Er werd gekozen voor dit type onderzoek om twee belangrijke redenen. Enerzijds stellen diepte-interviews de onderzoeker in de mogelijkheid om diepgaand door te vragen naar achterliggende motivaties en bedoelingen. Het stelt de onderzoeker eveneens in staat om sociale processen en betekenisgeving vanuit de leefwereld van de betrokkenen te onderzoeken en te begrijpen (Roose en Meuleman, 2017).

Anderzijds speelt de manier van dataverzameling in dit onderzoek een cruciale rol. De interviews zullen voornamelijk dienen om te peilen naar de motieven voor het verlaten van de politiek bij ex-politici. In eerder onderzoek (Byrne & Theakstone, 2015; Vanlangenakker et al., 2013) werden die motieven steeds bevraagd door gebruik te maken van een survey. De antwoorden op deze vragen werden dan opgedeeld in twee categorieën, vrijwillig en onvrijwillig verlaten van de politiek. Toch is het noodzakelijk dat er bij deze opdeling enigszins nuance aangebracht wordt. Deze dichotome indeling tussen vrijwillig en onvrijwillig vertrek, kan als te beperkt beschouwd worden. Zo kan iemand zich niet langer kandidaat stellen en kunnen daar in feite verschillende redenen aan de grondslag van liggen. Men kan enerzijds kiezen voor het pensioen, wat dus een vrijwillige reden voor vertrek vormt. Anderzijds kunnen politici beslissen zich niet langer kandidaat te stellen, omdat ze willen anticiperen op een mogelijke deselectie door de partij (Dodeigne, 2015). De vraag is dus of ook die laatste reden kan beschouwd worden als volkomen vrijwillig. Het is met andere woorden moeilijk de laatste reden in één van deze twee categorieën op te delen. Dat geldt eveneens voor een ander motief, namelijk het beschouwen van de eigen capaciteiten als te beperkt. Is dit een volwaardig vrijwillig motief of speelt bijvoorbeeld een gebrek aan ondersteuning van de partij hierin mee? Om te kunnen oordelen of iemand al dan niet vrijwillig de politiek verliet, zijn betrouwbare gegevens nodig over de individuele motivatie van politici om de politieke arena te verlaten (Dodeigne, 2015). Door bovengenoemde redenen, zal om te peilen naar motieven van ex-politici niet worden gewerkt met een survey, maar wel met diepte-interviews.

Om te bepalen welke politici in aanmerking kwamen voor een diepte-interview werd zowel gewerkt met een theoretische steekproeftrekking als met enkele pragmatische overwegingen. Bij een theoretische steekproeftrekking zijn de dataverzameling en het steekproeftrekken met elkaar verweven en worden op basis van eerder verzamelde data en de analyse daarvan, beslist welke andere data relevant zijn om de hypothesen te testen (Mortelmans, 2013). In het geval van deze studie werd in eerste instantie gewerkt met een statistische gegevensanalyse. De resultaten daarvan bepaalden grotendeels wie geïnterviewd werd. Verder werd er binnen deze theoretische selectie ook rekening gehouden met praktische overwegingen. Pragmatische gronden, waaronder nabijheid en taal, speelden hierin een belangrijke rol. Door een combinatie te maken van zowel een theoretische steekproef, waarbij inhoudelijke argumenten een belangrijke rol spelen én praktische overwegingen, blijft de kwaliteit behouden. Dit in tegenstelling tot wanneer men zich enkel op praktische overwegingen zou baseren (Roose en Meuleman, 2017).

Concreet werden analyses uitgevoerd per partij, die bepaalden welke politici in aanmerking kwamen voor een interview. Hiervoor werd de gemiddelde ambtstermijn voor mannen en voor vrouwen per partij(familie) vergeleken. Bij deze resultaten sprong vooral in het oog dat de lengte van het mandaat bij mannen en vrouwen weinig van elkaar verschilt bij de socialistische partijen; zowel mannen als vrouwen hebben er bij de socialistische partijen een lange ambtstermijn op zitten. Daartegenover staan de twee andere traditionele partijfamilies, namelijk de liberale partijen en de christendemocraten, waar het verschil in lengte van mandaat een pak groter is tussen mannen en vrouwen. Voornamelijk de christendemocraten vallen op, met een verschil van iets meer dan acht jaar tussen mannen en vrouwen. Waarbij mannen gemiddeld acht jaar langer in de Kamer bleven zetelen. Aan de hand van deze analyses, blijkt dat er een verschil is tussen de kloof bij socialistische partijen enerzijds en bij christendemocraten anderzijds. Bij de socialistische partijen is het verschil tussen de ambtstermijn van mannen en vrouwen eerder klein, bij de christendemocraten is die kloof een pak groter. Het is dan ook interessant twee partijen uit deze partijfamilies te gaan vergelijken. Enerzijds een partij waarbij het verschil tussen mannen en vrouwen behoorlijk groot is, anderzijds een partij waarbij de ambtstermijnen voor mannen en vrouwen nagenoeg hetzelfde zijn. Per partijfamilie wordt naast deze theoretische veronderstellingen ook rekening gehouden met enkele praktische overwegingen, zoals hierboven aangestipt. Vandaar werd binnen de christendemocratische familie gekozen voor de partij CD&V en werd binnen de socialistische partijfamilie voor sp.a geopteerd. Binnen deze partijen werden telkens drie vrouwen en twee mannen benaderd die uiteindelijk bevroegd werden over hun motieven voor het verlaten van de politiek. Hierdoor is het zowel mogelijk om twee partijen te vergelijken als om motieven tussen mannen en vrouwen onderling te vergelijken.

De gesprekken namen de vorm aan van een *gestructureerd* interview. Er werd hiervoor gewerkt met een vragenprotocol, dat een lijst bevat met uitgeschreven interviewvragen. Tijdens elk gesprek worden ongeveer dezelfde vragen gesteld, waarbij ook de vraagstelling gelijkaardig is. Het voordeel hierbij is dat de antwoorden meer vergelijkbaar zijn, omdat ook de vraagstelling gelijkaardig is (Mortelmans, 2013). Toch is deze vragenlijst niet exhaustief, er is daarnaast ook ruimte om bijvragen te stellen. Wanneer bleek dat iets onduidelijk was of wanneer de *interviewee* zelf een interessant topic aansneed, werd hier dieper op ingegaan tijdens het gesprek.

De interviews werden afgenomen in de periode tussen 9 en 28 maart 2020. De ex-politici werden in eerste instantie via e-mail gecontacteerd. In die e-mail stond kort de bedoeling van het onderzoek uitgelegd en hoe lang het gesprek ongeveer zou duren. Indien er geen reactie kwam binnen de vooropgestelde datum, werden zij eveneens telefonisch benaderd. De meeste afspraken voor de interviews werden telefonisch vastgelegd. Een deel van de interviews kon face-to-face worden afgenomen, indien dit niet mogelijk was, werd het gesprek via telefoon of *Skype* gevoerd. Na het afnemen van elk interview werden de audiobestanden door middel van *Microsoft Word* getranscribeerd. Ook de analyse van de interviews werd aan de hand van hetzelfde programma uitgevoerd. De audiobestanden lieten toe dat er tijdens het interview zelf geen notities gemaakt dienden te worden. De gemiddelde lengte van de interviews was ongeveer een half uur. Opvallend was dat de interviews die telefonisch werden afgenomen, beduidend korter waren dan de gesprekken die face-to-face gevoerd konden worden.

Tabel 2. Lijst van geïnterviewde ex-politici

Code respondent	Geslacht	Partij	Lengte ambtstermijn	Datum	Locatie
Respondent A	M	sp.a	7 jaar	9 maart	Zwalm
Respondent B	V	CD&V	11 jaar	10 maart	Bree
Respondent C	V	sp.a	17 jaar	11 maart	Izegem
Respondent D	V	sp.a	7 jaar	13 maart	De Panne
Respondent E	V	CD&V	12 jaar	16 maart	Telefonisch
Respondent F	M	CD&V	12 jaar	18 maart	Telefonisch
Respondent G	M	CD&V	17 jaar	19 maart	Telefonisch
Respondent H	M	sp.a	15 jaar	23 maart	Telefonisch
Respondent I	V	CD&V	5 jaar	24 maart	Telefonisch
Respondent J	V	sp.a	2 jaar	28 maart	Telefonisch

In Tabel 2 staat kort beschreven wie uiteindelijk werd geïnterviewd. Om hun anonimiteit te garanderen werden de namen vervangen door codes. Verder werd enkel de informatie vermeld die relevant is in functie van het onderzoek. De personen in de lijst komen grotendeels overeen met wie initieel benaderd werd, toch bleek een interview niet altijd mogelijk en werd een persoon vervangen door iemand anders die eveneens de selectie haalde. Zo werden de burgemeesters van twee grote steden vervangen door respectievelijk andere geselecteerden uit hun partij. Gezien hun functie, konden zij tijdens de Coronacrisis geen extra tijd vrij maken en waren zij niet bereid om een interview af te nemen. Een interviewee van sp.a haakte eveneens af wegens ziekte en zij werd om die reden vervangen door een andere interviewee, een partijgenoot die eveneens de Kamer verliet aan het einde van legislatuur 2010-2014. Verder kon iedereen via e-mail of telefonisch benaderd worden en stemden zij ermee in om een uitleg te geven bij de reden voor hun vertrek uit de Kamer.

Om de ex-politici correct te informeren over de bedoeling en de aard van het interview en de manier waarop hun informatie zal worden gebruikt, werd hen aan de start van het gesprek een document voorgelegd. Daarin werd onder meer meegedeeld dat het gesprek zal worden opgenomen, maar dat met de audiobestanden wel vertrouwelijk wordt omgegaan. Elke interviewee kreeg zo'n document dat vervolgens door hem/haar werd ondertekend. Het gaat hier dus met andere woorden om een *informed consent*, waarbij de betrokken persoon een formulier ondertekent en zo bevestigt dat hij of zij is ingelicht over het onderzoek en dat hij/zij uit vrije wil beslist om deel te nemen (Mortelmans, 2013).

Tot slot is het belangrijk om bij het gebruik van diepte-interviews stil te staan bij de eigen achtergrond en of deze invloed heeft gehad op de interviews die werden afgenomen. Het is immers zo dat bij interviews de rol van de interviewer doorslaggevend is. Het feit dat gender centraal staat in dit onderzoek en de interviewer zelf tot het vrouwelijke geslacht behoort, kan eventueel een vooringenomenheid betekenen voor de inhoud van de interviews. Dit valt moeilijk na te gaan, maar is een belangrijk element om tijdens het lezen van de analyse in gedachten te houden.

RESULTATEN

In dit hoofdstuk zullen de resultaten van het uitgevoerde onderzoek besproken worden. Dit verloopt in twee delen. Aan de ene kant is er de bespreking van de statistische gegevensanalyse, gebaseerd op de biografische gegevens van de Kamerleden. Anderzijds worden de bevindingen uit de diepte-interviews besproken.

1. Kwantitatief onderzoek

De analyse van de biografische data van de kamerleden werpt, bij wijze van opstap, in eerste instantie een blik op de onderzoekspopulatie en enkele beschrijvende kenmerken hiervan. Vervolgens zal dieper worden ingegaan op de genderverschillen en tot slot komen ook enkele mogelijke verklaringen aan bod.

1.1 Afbakening en beschrijvende analyse van de onderzoekspopulatie

Vooraleer aan de slag werd gegaan met alle politici die de Kamer verlieten tussen 2010 en 2019, werden eerst de onderzochte legislaturen, 2010-2014 en 2014-2019 los van elkaar bestudeerd. In Tabel 3 en 4 wordt telkens een onderscheid gemaakt tussen de politici die herverkozen raakten in de Kamer, politici die naar een ander bestuursniveau verhuisden, waaronder het Europees of regionaal niveau en tot slot vormen ook politici die tijdens of aan het einde van de legislatuur de Kamer verlieten een aparte categorie. Met deze cases uit de laatste categorie zal uiteindelijk ook verder gewerkt worden om de onderzoeksvragen te beantwoorden. De cijfers worden in beide tabellen ook opgesplitst voor mannen en vrouwen, dit om de vergelijking te kunnen maken tussen beide seksen.

Tabel 3. Beschrijvende data voor kamerleden tussen 2010-2014 in absolute cijfers en percentages

		Definitief gestopt	Herverkozen in de Kamer	Ander bestuursniveau	Totaal
Geslacht	Vrouw	21 (28,4%)	31 (41,9%)	22 (29,7%)	74 (100%)
	Man	24 (22,2%)	49 (45,4%)	35 (32,2%)	108 (100%)
Totaal		45 (24,7%)	80 (44%)	57 (31,3%)	182 (100%)

Tabel 4. Beschrijvende data voor kamerleden tussen 2014-2019 in absolute cijfers en percentages

		Definitief gestopt	Herverkozen in de Kamer	Ander bestuursniveau	Totaal
Geslacht	Vrouw	28 (40,6%)	24 (34,8%)	17 (24,6%)	69 (100%)
	Man	44 (40%)	49 (44,5%)	17 (15,5%)	110 (100%)
Totaal		72 (40%)	73 (41%)	34 (19%)	179 (100%)

Uit Tabel 3 en 4 blijkt dat er tijdens of aan het einde van de legislatuur 2014-2019 ongeveer 15% meer politici definitief de Kamer verlieten dan tijdens of aan het einde van de legislatuur 2010-2014. Bovendien verliet tijdens of aan het einde van de legislatuur 2010-2014 een groter aandeel van de vrouwelijke politici de Kamer (28,4%), terwijl van de mannelijke politici slechts ongeveer 20% de Kamer definitief verliet. Hier kan dus worden vastgesteld dat de uitstroom meer ongelijk verdeeld was. Tijdens of aan het einde van de legislatuur 2014-2019 waren er zowel onder de mannelijke als onder de vrouwelijke kamerleden 40% politici die besloten de Kamer definitief te verlaten.

1.2 Genderverschillen bij de exit

Elke politicus die tijdens of aan het einde van de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019 zijn of haar nationale politieke carrière beëindigde en ook niet verder actief was op Europees of regionaal niveau, werd in dit onderzoek als een case beschouwd. In totaal gaat het om 117 cases, waarvan er 45 stopten tijdens of aan het einde van de legislatuur 2010-2014 en waarvan de overige 72 cases een einde maakten aan hun carrière tijdens of aan het einde van de legislatuur 2014-2019.

Aan de hand van een statistische gegevensanalyse wordt in eerste instantie gepoogd om een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvraag: 'Verlaten vrouwen sneller de politieke arena dan mannen? Deze vraag wordt opgesplitst in twee concrete deelvragen: 'Stoppen vrouwen op een jongere leeftijd met politiek? En 'Is er een verschil in de lengte van de ambtstermijn?' Deze vragen werden aan de hand van twee concrete indicatoren gemeten. Ten eerste werd bestudeerd wanneer de politici de Kamer als volksvertegenwoordiger verlieten, waarbij die data tevens werden vergeleken voor mannen en vrouwen. Verder werd ook een blik geworpen op het verschil in de lengte van de ambtstermijnen tussen mannen en vrouwen.

Om dus na te gaan of vrouwelijke politici de parlementaire arena vroeger verlaten dan hun mannelijke collega's, werd de gemiddelde leeftijd aan het einde van de nationale carrière vergeleken voor beide seksen. De cijfers in Tabel 5 maken duidelijk dat er een groot verschil is tussen de gemiddelde leeftijd waarop vrouwelijke ex-politici hun carrière beëindigden en die waarop mannen besloten te stoppen. Vrouwen verlieten de politiek gemiddeld ongeveer vijf jaar vroeger dan hun mannelijke collega's. De *Independent samples T-test* toont dan ook aan dat het om een significant ($p=0,006$) verschil gaat.

Tabel 5. Analyse van de gemiddelde leeftijd aan het einde van de carrière in de Kamer van ex-politici, betreffende de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019.

		Gemiddelde leeftijd bij einde parlementaire carrière	Standaardafwijking	N
Geslacht	Vrouw	50,41	9,29	49
	Man	55,27	9,28	68
Totaal		53,24	9,55	117

De betekenis van deze resultaten zou betwistbaar zijn wanneer de voormalige vrouwelijke parlementsleden de neiging hadden gehad om op een vroegere leeftijd tot het parlement toe te treden. Daarom werd ook de leeftijd waarop ex-politici voor het eerst verkozen raakten in de Kamer vergeleken voor beide geslachten. De gemiddelde leeftijd waarop mannelijke ex-parlementsleden de Kamer betraden, verschilt nauwelijks van die waarop vrouwelijke ex-politici hun nationale carrière begonnen. Tabel 6 geeft nogmaals een duidelijk overzicht hiervan. Daarnaast wijst een *Independent samples T-test* uit dat het verschil in de gemiddelde leeftijden niet significant van elkaar verschilt ($P=0,44$).

Tabel 6. Analyse van de gemiddelde leeftijd bij aanvang van carrière in de Kamer van ex-politici, betreffende de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019.

		Gemiddelde leeftijd bij start parlementaire carrière	Standaardafwijking	N
Geslacht	Vrouw	42,38	9,96	49
	Man	43,82	10,01	68
Totaal		43,22	9,97	117

Ook voor politici die de Kamer niet verlieten of die hun politieke carrière op regionaal of Europees niveau verderzetten, werden deze cijfers opgevraagd. Daaruit blijkt dat zij hun carrière reeds vroeger startten. Dat gebeurde gemiddeld op 39-jarige leeftijd. Wanneer deze cijfers worden opgesplitst per sekse, kan opgemerkt worden dat de overige vrouwelijke parlementsleden hun carrière gemiddeld startten op 39-jarige leeftijd. Het gaat hier om vrouwen die nog steeds in de Kamer zetelen of hun carrière op regionaal of Europees niveau hebben verder gezet. Mannen deden dat gemiddeld rond de leeftijd van 40 jaar. Toch is ook hier geen significant verschil te vinden tussen mannen en vrouwen ($P=0,39$).

Tabel 7. Analyse van gemiddelde leeftijd bij aanvang van de carrière in de Kamer voor de overige politici betreffende de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019.

		Gemiddelde leeftijd bij start parlementaire carrière	Standaardafwijking	N
Geslacht	Vrouw	38,84	8,82	63
	Man	40,15	9,80	101
Totaal		39,65	9,42	164

Tot slot werd ook de lengte van de ambtstermijn berekend. Die variabele vloeit voort uit de leeftijd aan het begin van de carrière, die wordt afgetrokken van de leeftijd aan het einde van de carrière. De resultaten in Tabel 8 tonen aan dat er ook tussen de gemiddelde ambtstermijnen, gemeten in aantal jaar, een verschil is. Mannen hebben gemiddeld een langere ambtstermijn dan vrouwen, met een verschil van ongeveer 3,6 jaar. Tot voor 2014 duurde een legislatuur van de Kamer van Volksvertegenwoordigers vier jaar. Het verschil in de lengte van ambtstermijn tussen mannen en vrouwen komt dus bijna overeen met één volledige legislatuur. En zoals in het literatuuroverzicht aangegeven, kan een kortere ambtstermijn belangrijke implicaties hebben op de doorgroeimogelijkheden en het beleidswerk van politici.

Tabel 8. Analyse van de ambtstermijn bij ex-politici, betreffende de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019.

		Gemiddelde lengte ambtstermijn	Standaardafwijking	N
Geslacht	Vrouw	8,02	7,00	49
	Man	11,46	7,93	68
Totaal		10,02	7,71	117

Om na te gaan of de verschillende lengtes van beide seksen ook statistisch significant van elkaar verschillen, werd gebruik gemaakt van een *Independent samples T-test*. Aan de hand van deze test kon vastgesteld worden dat de ambtstermijn van mannen significant ($P=0,02$) verschilt van die van vrouwen en dat het verschil dus niet louter berust op toeval. Er kan dus gesteld worden dat de vrouwelijke ex-politici die behoorden tot de onderzoekspopulatie wel degelijk de politieke arena vroeger verlaten. Ze doen dat op jongere leeftijd in vergelijking met hun mannelijke collega's en hebben er dus een kortere ambtstermijn opzitten wanneer ze besluiten hun nationale carrière te beëindigen.

1.3 Opstap naar verklaringen

Welke factoren spelen nu een rol bij de verklaring van de verschillen tussen mannen en vrouwen? Hiervoor wordt in eerste instantie nagegaan of de ex-politici zich aan het einde van de legislatuur nog kandidaat stelden voor de volgende verkiezingen, met het oog op nogmaals zetelen in de kamer. Hiervoor werden de kieslijsten van de eerstvolgende verkiezingen geraadpleegd. Van de 117 uitstromers, besloot slechts 41% zich nog kandidaat te stellen bij de eerstvolgende verkiezingen, terwijl 59% dat niet meer deed. Wanneer politici besluiten zich niet langer kandidaat te stellen, kan dat enerzijds het gevolg zijn van een persoonlijke beslissing, denk hierbij bijvoorbeeld aan de keuze voor het pensioen of het lager inschatten van de eigen capaciteiten. Anderzijds kan ook de partij weigeren de politicus nog langer op de lijst te plaatsen. In dit geval gaat het dus om deselectie door de partij. De kandidaten die toch besloten op te komen, raakten niet verkozen. Zij werden met andere woorden electoraal verslagen.

Bovenstaande cijfers werden in Tabel 9 opgesplitst voor mannen en vrouwen. Daarbij valt op dat een groter deel van de mannelijke ex-politici (44%) wel nog besloot op te komen dan het aandeel vrouwen (37%) dat nog besloot op te komen of nog een plaats op de lijst aangeboden kreeg.

Tabel 9. Eventuele opkomst van ex-politici uitgesplitst voor mannen en vrouwen.

		Niet meer opgekomen	Wel nog opgekomen	Totaal
Geslacht	Vrouw	31 (63,3%)	18 (36,7%)	49 (100%)
	Man	38 (55,9%)	30 (44,1%)	68 (100%)
Totaal		69 (59%)	48 (41%)	117 (100%)

Vervolgens werden de ambtstermijnen van de mannelijke en vrouwenlijke ex-politici ook vergeleken per partijgroep. In functie daarvan werden de partijen eerst gehercodeerd volgens hun oriëntatie op de links-rechtsschaal om zo op een vereenvoudigde manier de vergelijking te kunnen maken. Hiervoor werd gebruik gemaakt van gegevens uit de *Chapel Hill Expert Survey* (Polk et al, 2017). Elke partij krijgt hierbij een score toegekend van 0 tot 10, waarbij partijen die dicht bij de 0 aanleunen als extreemlinks beschouwd worden en partijen die bij de 10 aanleunen als extreemrechts worden aanzien. Op basis van die scores werden de Belgische partijen onderverdeeld in drie verschillende categorieën. Tot partijen met een linkse ideologie werden Sp.a, PS, Groen, Ecolo en PVDA/PTB gerekend. De centrumcategorie bestaat uit cdH, CD&V en tot slot ook Défi. Tot de partijen met een rechtsgeoriënteerde ideologie worden ten slotte Open Vld, MR, Parti Populaire, N-VA en Vlaams Belang gerekend.²

² Verder waren er ook twee uitstromers die niet tot een partij behoorden, maar als onafhankelijken in de Kamer zetelden. Zij worden dan ook niet opgenomen in deze partij-analyse.

In eerste instantie wordt dan ook gekeken naar het aantal uitstromers per partij en hoe die verdeeld zijn tussen beide seksen. Hier kan worden vastgesteld dat bij alle partijgroepen de meeste uitstromers mannen waren. Dit is een logisch gevolg van het feit dat ook de Kamer voor een groter deel uit mannen bestaat. Zowel bij linksgeoriënteerde partijen als bij centrumpartijen liggen de verhoudingen man-vrouw niet heel ver uit elkaar, het is daarentegen de verhouding bij rechtsgeoriënteerde partijen die in het oog springt.

Tabel 10. Verdeling mannelijke en vrouwelijke uitstromers per partijgroep.

		Linksgeoriënteerde partijen	Centrumpartijen	Rechtsgeoriënteerde partijen
Geslacht	Vrouw	20 (44%)	11 (44%)	17 (38%)
	Man	25 (56%)	14 (56%)	28 (65%)
Totaal		45	25	45

Een bijkomende analyse moet uitwijzen of er ook onderlinge verschillen zijn tussen partijen wat betreft de gemiddelde ambtstermijn voor mannen en vrouwen. Uit de literatuur blijkt immers dat linksgeoriënteerde partijen zich vaker actief inzetten om de vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen, voornamelijk omdat gelijkheid een waarde is die binnen deze partijen centraal staat (Kittilson, 2006). Daarnaast zijn ze ook geneigd quota sneller aan te nemen of ze zullen vrouwen sneller verkiesbare plaatsen aanbieden (Eelbode et al., 2013). Dit zijn zaken die aan de instroomzijde meespelen, maar van hieruit wordt geredeneerd dat linksgeoriënteerde partijen tevens eerder geneigd zullen zijn vrouwen meer te ondersteunen en hen langer in de partij zullen proberen te houden.

De gemiddelde lengte van de ambtstermijn van vrouwelijke en mannelijke ex-politici wordt in Tabel 11 vergeleken tussen de partijgroepen. In eerste instantie werd een ANOVA-test en bijbehorende *Bonferonni*-test uitgevoerd voor de ambtstermijn van vrouwelijke ex-politici. Uit de posthoc test blijkt dat er tussen de rechtsgeoriënteerde partijen en de centrumpartijen geen significant verschil is ($p=1,00$). Tussen de linksgeoriënteerde en rechtsgeoriënteerde partijen is er wel een significant verschil ($p=0,018$). En ook tussen de linksgeoriënteerde partijen en centrumpartijen is er, hetzij in mindere mate, ook een statistisch significant verschil ($p=0,035$).

Tabel 11 toont dan ook duidelijk aan dat de ambtstermijn van vrouwelijke ex-politici voornamelijk bij de linksgeoriënteerde partijen het langst is. Zeker in vergelijking met vrouwelijke ex-kamerleden van een rechtse partij of partij uit het centrum. Deze resultaten kunnen eventueel betekenen dat linkse partijen meer moeite doen om vrouwelijke politici beter te ondersteunen en actief proberen om deze vrouwen in de partij te houden. Verder werd ook voor mannelijke ex-politici de gemiddelde ambtstermijn per partijgroep vergeleken. De verschillen blijken, na het uitvoeren van een ANOVA-test, niet statistisch significant. Wat wel opvalt, is dat vooral mannelijke ex-politici van rechtsgeoriënteerde partijen een mindere lange ambtstermijn hebben gehad dan mannelijke ex-politici uit de andere twee partijgroepen. Dit kan eventueel te maken hebben met de relatief recente opkomst van de centrumrechtse partij N-VA in Vlaanderen. Bij de verkiezingen van 2010 was er een grote instroom van politici voor de partij N-VA. Wanneer deze ex-politici de Kamer reeds verlaten, hebben zij er dus een merkkelijk kortere ambtstermijn opzitten.

Tabel 11. Analyse van de lengte van de ambtstermijnen van ex-kamerleden per partijgroep, betreffende de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019.

		Linksgeoriënteerde	Centrumpartijen	Rechtsgeoriënteerde
		partijen		partijen
Geslacht	Vrouw	11,3 (sa=8,84)	4,45 (sa=3,62)	5,82 (sa=3,34)
	Man	12,68 (sa=9,39)	13,86 (sa=6,94)	9,43 (sa=6,62)

In Tabel 12 wordt ten slotte de ambtstermijn vergeleken per partijfamilie, zodat er een fijnmaziger beeld gevormd kan worden over de verschillende partijgroepen. De verschillende partijfamilies werden als volgt opgedeeld: tot de christendemocraten behoren CD&V en cdH, tot de liberalen behoren MR en Open Vld en tot de groenen behoren Ecolo en Groen. De socialistische partijfamilie bestaat uit sp.a en PS, terwijl de communistische familie uitsluitend bestaat uit PvdA/PTB. Ook centrumlinkse partijen, waaronder DéFI, vormen een aparte categorie. Tot centrumrechts behoren N-VA en PP en tot slot valt onder extreemrechts enkel Vlaams Belang.

Tabel 12. Ambtstermijn voor mannen en vrouwen vergeleken per partijfamilie.

Partijfamilie	Aantal uitstromers totaal (N)	Gemiddelde ambtstermijn totaal	Gemiddelde ambtstermijn man	Gemiddelde ambtstermijn vrouw
Chr. democraten	23	9,13	12,77	4,4
Liberalen	18	9,67	12,00	6,00
Socialisten	35	13,00	13,25	12,67
Centrum-links	2	16,5	28,00	5,00
Communisten
Groenen	10	8,8	10,4	7,2
Centrum-rechts	22	6,36	6,92	5,56
Extreem-rechts	5	9,8	10,5	7,00
Andere	2	11,5	4,00	19,00

Bij deze resultaten springt in het oog dat de lengte van het mandaat bij mannen en vrouwen weinig van elkaar verschilt bij socialistische partijen. Daartegenover staan de liberale partijen en de christendemocraten, waar het verschil in lengte van mandaat een pak groter is tussen mannen en vrouwen. Voornamelijk de christendemocraten vallen op, met een verschil van iets meer dan 8 jaar tussen mannen en vrouwen. Ook bij centrumlinks is er een groot verschil tussen mannen en vrouwen, maar hier gaat het slechts om twee gevallen, waardoor het moeilijk is hier algemene conclusies uit te trekken.

Aan de hand van deze laatste analyses, blijkt dat er een verschil is tussen de kloof bij socialistische partijen enerzijds en bij christendemocraten anderzijds. Bij de socialistische partijen is het verschil tussen de ambtstermijn van mannen en vrouwen eerder klein, bij de christendemocraten is die kloof een pak groter. Het is dan ook interessant om twee partijen uit deze partijfamilies te gaan vergelijken. Enerzijds een partij waarbij het verschil tussen mannen en vrouwen behoorlijk groot is, anderzijds een partij waarbij de ambtstermijnen voor mannen en vrouwen nagenoeg hetzelfde zijn.

Op basis van deze theoretische veronderstellingen worden de christendemocraten en socialistische partijfamilie eruit gepikt voor de verdere kwalitatieve analyses. Bij het verder bepalen van welke ex-politici van welke partijen geïnterviewd zullen worden, spelen voornamelijk praktische redenen mee. Zowel nabijheid als taal hebben hierin een cruciale rol. Vandaar dat wordt geopteerd om ex-politici uit de Vlaamse, socialistische partij, sp.a, te interviewen en ook om binnen de christendemocratische familie te opteren voor de partij CD&V en niet voor de franstalige zusterpartij cdH. Er zullen zowel mannen als vrouwen worden geïnterviewd om nadien te kunnen vergelijken of er andere motieven speelden bij vrouwen en bij mannen om de politiek te verlaten en of zij van de partij evenveel steun konden ontvangen. Verder wordt er ook onderscheid gemaakt tussen politici die zich al dan niet nog kandidaat stelden. Er werd bij de caseselectie voor de interviewees gepoogd een evenwicht te bekomen tussen ex-politici die bij de laatste verkiezingen wel nog opkwamen en ex-politici die besloten zich niet meer kandidaat te stellen.

2. Kwalitatief onderzoek

Tijdens de interviews werd bij de ex-politici hoofdzakelijk gepeild naar de motieven voor het verlaten van de nationale politiek. Zoals eerder vermeld werd daarbij gewerkt met een vaste vragenlijst die dienst deed als handleiding voor elk gesprek. Uiteindelijk namen zes vrouwen en vier mannen deel aan het interview, waarvan telkens de helft van de partijen CD&V en sp.a. In de onderstaande tabel wordt nogmaals een overzicht gegeven van de interviewees en hun specifieke kenmerken.

Tabel 2. Lijst van geïnterviewde ex-politici

Code respondent	Geslacht	Partij	Lengte ambtstermijn	Datum	Locatie
Respondent A	M	sp.a	7 jaar	9 maart	Zwalm
Respondent B	V	CD&V	11 jaar	10 maart	Bree
Respondent C	V	sp.a	17 jaar	11 maart	Izegem
Respondent D	V	sp.a	7 jaar	13 maart	De Panne
Respondent E	V	CD&V	12 jaar	16 maart	Telefonisch
Respondent F	M	CD&V	12 jaar	18 maart	Telefonisch
Respondent G	M	CD&V	17 jaar	19 maart	Telefonisch
Respondent H	M	sp.a	15 jaar	23 maart	Telefonisch
Respondent I	V	CD&V	5 jaar	24 maart	Telefonisch
Respondent J	V	sp.a	2 jaar	28 maart	Telefonisch

In de analyses wordt gewerkt met codes om de anonimiteit van de interviewees te garanderen. Na de code zal ook steeds het geslacht vermeld worden onder de vorm van 'V' voor vrouw of 'M' voor man, omdat gender een cruciale factor vormt voor dit onderzoek. De uitgevoerde analyses bespreken de verschillende motieven voor het verlaten van de politieke arena. Het onderscheid tussen vrijwillig en onvrijwillig verlaten van de politiek wordt besproken en hieraan wordt ook wat nuance toegevoegd. Tot slot zullen de genderverschillen tussen de politici belicht worden.

2.1 Een breed spectrum aan motieven

In de literatuur worden verschillende motieven voor het verlaten van de politiek naar voren geschoven. Enkele van die redenen zijn het pensioen, behoren tot oppositie, (anticiperen op) electoraal verlies, deselectie door de partij of de eigen capaciteiten in vraag stellen (Byrne & Theakston, 2015; Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013). Ook uit de interviews bleek dat er heel wat verschillende redenen zijn waarom politici hun nationale carrière (moeten) beëindigen. Een belangrijke reden die frequent voorkwam, was **electoraal verlies**. Wanneer een parlamentslid zich kandidaat stelt bij de verkiezingen, maar niet wordt verkozen, wordt gesproken van electoraal verlies. Enerzijds kunnen kiezers aan de grondslag liggen van het electoraal verlies, met het vertrek van een parlamentslid als gevolg. Anderzijds hebben partijen hierin ook een cruciale rol. De partij oefent namelijk onrechtstreeks invloed uit op het aantal stemmen dat een kandidaat verwerft. Partijen zijn immers hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de media-aandacht die hun kandidaten krijgen en voor de plaats die hun kandidaten bekleden op de lijst (Vanlangenakker et al., 2013).

Enkele van de respondenten gaven inderdaad aan dat bij hen electoraal verlies aan de grondslag ligt voor hun exit uit de Kamer. Wel was er een verschil tussen wie aan de basis lag voor dat electoraal verlies. Bij bepaalde ex-politici bleek uit het gesprek dat vooral de kiezer hiervoor verantwoordelijk was.

'Als de uitslag van de verkiezingen hetzelfde was als in 2014 was ik wel verkozen geweest, want ik stond op dezelfde plaats als in 2014. Maar gezien de felle terugval van onze partij, en van alle traditionele partijen, zijn er zetels afgevallen en ook die van mij.' (Respondent I, V, persoonlijke communicatie, 2020).

'De partij heeft het zo slecht gedaan dat die derde plaats niet meer verkozen was, waardoor ik inderdaad niet meer verkozen ben en mijn federale loopbaan in de Kamer daar beëindigde.' (Respondent F, M, persoonlijke communicatie, 2020).

Andere bevroegden geven aan dat vooral de partij verantwoordelijk is voor het feit dat zij niet opnieuw werden verkozen. Dit onder andere door de plaats die ze aangeboden kregen op de lijst. Aan de basis van dat electoraal verlies ligt hier dus grotendeels de partij. Deze respondente geeft dan ook aan dat zij naar een lagere plaats op de lijst moest verschuiven in functie van de partijvoorzitter. Bijgevolg raakte ze dus niet herverkozen.

'Wouter Beke, was onze nationale voorzitter, die moest dan de switch maken naar de Kamerlijst om zeker verkozen te raken. Zodoende ben ik op plaats vier terecht gekomen. CD&V deed het toen minder goed en dat was toen een strijdplaats en ik heb het jammer genoeg niet gehaald.' (Respondent B, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Het electoraal verlies is een motief dat bij alle respondenten van de Vlaamse christendemocratische partij voorkwam. Enerzijds electoraal verlies waar de partij voornamelijk aan de grondslag van lag, anderzijds electoraal verlies waarin de kiezer een grote rol speelde. Dat was ook het geval voor de respondente die in 2019 op dezelfde plaats opkwam als die van in 2014, maar toen niet meer herverkozen raakte. Dat motief kwam niet voor bij de bevroegden van de partij Sp.a.

Een andere beweegreden voor het verlaten van de Belgische Kamer zijn **persoonlijke factoren**. Uit eerder onderzoek blijkt dat dergelijke factoren minder frequent voorkomen (Vanlangenkacker et al., 2013). Een vrouwelijke ex-politica gaf aan dat het niet mogelijk was om het ambt als parlementslid te combineren met haar gezin, wat aanleiding gaf tot het verlaten van de Kamer.

'Ik vind het als vrouw moeilijk, omdat ik ook wel mijn gezin niet kon loslaten. Ik had zoiets van 'ik heb altijd goed gezorgd voor mijn dochter, voor mijn man, vers eten en vanalles', terwijl ik daar nu in tekort schoot.' (Respondent D, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Ook Byrne & Theakston (2015) vinden in hun onderzoek naar de uitstroom van politici terug dat de job als parlementslid voor vrouwen belastend blijft, vanwege de druk die het ambt op het gezinsleven legt. Ze constateerden daarnaast ook dat 44% van de vrouwelijke uitstromers aangaf gestopt te zijn om meer tijd te kunnen doorbrengen met hun gezin. Bij mannen gold dezelfde reden slechts voor 15% van de uitstromers.

Een andere ex-politica werd door de partij gevraagd een **andere positie** in te nemen en haar mandaat als Kamerlid vaarwel te zeggen. Ze werd immers verzocht om als lid van de deputatie van West-Vlaanderen te zetelen. De deputatie, de uitvoerende macht van de provincie, kan immers enkel rechtsgeldig functioneren als er personen in zetelen van een verschillend geslacht (Valcke, 2017). De deputatie van de provincie West-Vlaanderen ontbrak nog een vrouw om aan die eisen te voldoen.

Een ander belangrijke reden voor het vertrek uit de Kamer is het **zelfopgelegde cumulverbod** binnen de partij sp.a. Het cumulverbod van de Vlaamse socialisten houdt in dat elk nationaal, regionaal, gewestelijk, gemeenschaps- en provinciaal mandaat niet te combineren valt met dat van een burgemeester of schepen (Bouteca & Terrière, 2017). Een schepen in een bepaalde stad kan in dit geval niet tegelijkertijd zijn mandaat als Kamerlid uitvoeren. De zelfopgelegde regels zorgden er in 2019 voor dat een politicus besloot zich niet langer kandidaat te stellen voor de federale verkiezingen, aangezien hij sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 het mandaat van schepen uitoefende in de Antwerpse gemeente Heist-op-den-berg.

‘Ik was in 2019 geen kandidaat meer omdat ik moest kiezen tussen schepen of Kamerlid en ik vond niet dat ik in 2018 een campagne gevoerd heb om mijn partij in de meerderheid te brengen en dan een jaar later te zeggen ‘ik kies toch voor de Kamer’. (Respondent H, M, persoonlijke communicatie, 2020).

Ook het **genoeg hebben van de politiek** vormde voor een ex-politica een reden om geen poging meer te doen om haar mandaat in de Kamer te verlengen. Ze wilde zich in plaats daarvan focussen op haar job als notarieel juriste. Een andere reden die bij een bevroegde politicus meespeelde, was de **onvrede met de aangeboden plaats**. Dat zorgde ervoor dat hij besloot om die plaats te weigeren en bijgevolg kwam hij niet meer op. In de literatuur wordt in dat geval gesproken van deselectie door de partij (Vanlangenakker et al., 2013). De partij biedt hem immers niet langer een verkiesbare plaats aan en de politicus in kwestie weigert daarmee genoeg te nemen.

Uit de analyse van motieven voor het vertrek blijkt dat voor de ex-mandatarissen van de CD&V voornamelijk het motief ‘electoraal verlies’ geldt. Zij gaven allen aan dat dit bij hen de doorslag gaf, enerzijds door de partij, in andere gevallen voornamelijk door de kiezer. Bij de Vlaamse socialisten is dat beeld genuanceerder en lopen de motieven veel meer uit elkaar. Bovendien haalde in die partij niemand ‘electoraal verlies’ aan als een motief.

2.2 Vrijwillig, onvrijwillig of iets ertussen in?

Zoals in het literatuuroverzicht vastgesteld, wordt er traditioneel onderscheid gemaakt tussen het vrijwillig en het onvrijwillig verlaten van de politiek (Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015). Toch is dat dichotome onderscheid in de praktijk niet altijd even duidelijk afgebakend.

De vijf bevroegden van de partij CD&V waren allemaal nog kandidaat dan wel in 2014 of in 2019. Zowel de mannen als de vrouwen raakten niet herverkozen, waardoor ze de Kamer moesten verlaten. Aangezien electoraal verlies aan de basis lag van het verlaten van de Kamer, gaven alle respondenten -op dat moment nog kandidaat- aan dat ze graag langer in de Kamer hadden gezeteld. Wanneer hen vervolgens de vraag werd gesteld of zij de Kamer vrijwillig of onvrijwillig hadden verlaten, was dat antwoord tamelijk eenduidig, ze verlieten de Kamer **onvrijwillig**.

‘Onvrijwillig natuurlijk. Evident, als je meedoet aan de verkiezingen en je hebt in de Kamer gezeten afgelopen legislatuur, je hebt een mandaat gehad, dan hoop je dat te kunnen verderzetten. [...] Dus ik had gewild om voort te doen, maar het is het niet geworden door de uitslag, dus het beantwoordt niet aan mijn wil.’ (Respondent I, V, persoonlijke communicatie, 2020).

De rol van de partij speelde hierin zeker mee en wordt door enkele ex-mandatarissen van CD&V dan ook omschreven als ‘allesbepalend’ of het einde van hun carrière wordt geschetst als ‘een beslissing van bovenhand’, waarmee gedoeld wordt op de partijtop. In de onderstaande quote omschrijft een andere politicus van CD&V de rol van de partij bij de lijstvorming. Daarin maakt hij duidelijk dat je afhankelijk bent van de partij voor de plaats die je krijgt op de lijst, wat dan weer een cruciale factor is met het oog op (her)verkiezing.

‘Het partijsysteem en de plaats die je krijgt bij de lijstvorming, dat bepaalt uw politieke carrière. [...] Eigenlijk hangt uw succes in grote mate af van de plaats die u toebedeeld is op de lijst.’ (Respondent G, M, persoonlijke communicatie, 2020).

Een aantal van de bevroegden van sp.a geven aan dat hun vertrek puur **vrijwillig** was, zonder dat de partij of de kiezer daarin moest tussenkomen. Onder de bevroegden van sp.a waren geen politici die zich nog kandidaat stelden voor de Kamerverkiezingen. Mogelijke verklaringen hiervoor worden in het volgend luik toegelicht.

‘Het is vrijwillig, omdat ik die beslissing zelf genomen heb en er is mij ook nooit gevraagd geweest om plaats te maken.’ (Respondent J, V, persoonlijke communicatie, 2020).

‘Ik heb dat vrijwillig gedaan. [...] Ik zal zelf wel beslissen wanneer ik vertrek zonder dat ze mij moeten buiten dragen. Omdat ik bij sommige mensen had gezien hoe men zich vastklampt aan de macht, of aan het mandaat en dat heb ik altijd absoluut willen vermijden.’ (Respondent H, M, persoonlijke communicatie, 2020).

Toch zou uit de laatste quote kunnen blijken dat onder het motief van de man die hier de Kamer vrijwillig verlaat een onderliggende beweegreden schuilgaat. Hij lijkt hier immers te anticiperen op een deselectie door de partij en het is maar de vraag of dat als volledig vrijwillige reden gezien kan worden.

Verder was bij hem ook de keuze tussen een mandaat op lokaal niveau of het verderzetten van zijn mandaat op federaal niveau van belang. Door de zelfopgelegde cumulregels van de partij, moest hij kiezen tussen één van beide. Als gevolg hiervan zou eveneens gesteld kunnen worden dat hij niet puur vrijwillig de Kamer verliet, maar hierbij deels door de partij gestuurd werd.

Voorts was de opdeling tussen het vrijwillig en onvrijwillig vertrek bij andere gevallen ook **minder duidelijk**. Gezien deze masterproef gebruik maakt van interviews om te peilen naar de motieven van ex-parlementsleden om de Kamer te verlaten, was het hier mogelijk om dieper in te gaan op motieven die niet ontegensprekelijk tot de ene of de andere categorie behoorden. Dat was het geval bij de ex-politica die naar de deputatie van West-Vlaanderen verhuisde en op die manier de Kamer vaarwel zei.

‘Goh ja, onvrijwillig vooral omdat het op vraag was van de partij. Maar ik hou van een nieuwe uitdaging, dus ik was er niet triestig om. [...] Het was zeer boeiend en vandaar dat ik op vandaag niet dat gevoel heb, onvrijwillig. Dat klinkt zo ‘je moet’. (Respondent C, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Hetzelfde geldt ook in het geval van een andere politicus van sp.a die zich niet langer kandidaat stelde, omwille van ontevredenheid met de aangeboden plaats. Hier valt op dat er geen duidelijk onderscheid is tussen het vrijwillig of onvrijwillig vertrek uit de Kamer.

‘Is dat onvrijwillig, is dat vrijwillig? Dat is moeilijk te zeggen. Je zou kunnen zeggen onvrijwillig, omdat indien ik vijf jaar langer in de Kamer had kunnen zitten, nuttig werk had kunnen doen. Anderzijds vrijwillig, in de zin van als mensen zeggen ‘ik wil mijn hele leven in het parlement zitten, dan zijn die ook niet realistisch.’ (Respondent A, M, persoonlijke communicatie, 2020).

De rol van de partij wordt bij ex-mandatarissen van sp.a dan ook lichtelijk anders omschreven. Dat kan het gevolg zijn van het feit dat deze ex-politici de Kamer vrijwillig verlieten.

‘Ik heb eigenlijk altijd mijn goesting gedaan. Het is niet dat ik zou gestuurd geweest zijn in mijn carrière door de partijtop.’ (Respondent H, M, persoonlijke communicatie, 2020).

‘Die beslissing om te stoppen, heb ik zelf genomen. Daar hebben zij niets mee te maken. Zij hebben mij dat niet gevraagd om te stoppen en ik heb hen dat zelf meegedeeld.’ (Respondent J, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Over het algemeen kan dus geponeerd worden dat de ex-kamerleden van CD&V de Kamer onvrijwillig verlieten en dat er in het geval van de partij sp.a meer nuance was. Daarenboven is uit de analyse van de interviews een duidelijke link te onderscheiden tussen ex-politici die zich al dan niet nog kandidaat stelden en de reden voor vertrek; vrijwillig of onvrijwillig. Wie zich nog kandidaat stelt, doet dat in de meeste gevallen met het oog op herverkiezing. Wanneer hij of zij dan niet verkozen raakt, is er vaak het gevoel dat men de Kamer onvrijwillig verliet. Bij de ex-politici die besloten niet meer op te komen, gaat het vaker om een vrijwillig vertrek uit de Kamer of is het beeld enigszins genuanceerder.

Hieraan kunnen ook enkele cijfers uit de eerder uitgevoerde kwantitatieve analyse worden gekoppeld. Er werd nagegaan wie van de 117 uitstromers, tussen 2010-2014 en 2014-2019, nog kandidaat was voor de volgende legislatuur. Slechts 41% besloot zich nog kandidaat te stellen bij de eerstvolgende verkiezingen voor de Kamer. De cijfers werden vervolgens ook uitgesplitst voor mannen en vrouwen (zie Tabel 7). Daarbij valt voornamelijk op dat 44% van de mannelijke uitstromers zich nog kandidaat stelde, terwijl dat voor de vrouwen maar 37% was. Wanneer bovenstaande redenering wordt gevolgd, kan dat betekenen dat er dus ook meer mannen de Kamer onvrijwillig verlieten dan het aantal vrouwen, percentueel gezien. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat vrouwen minder politieke ambitie vertonen dan mannen (Pruysers & Blais, 2016) of dat ze minder interesse tonen in status en prestige en wanneer het hen niet lukt om beleidsinvloed uit te oefenen, ze sneller geneigd zullen zijn de Kamer te verlaten (Lawless & Theriault, 2005).

Een belangrijke vraag die hierbij aansluit, is waar de ex-kamerleden de verantwoordelijkheid voor het einde van hun carrière leggen. Bij de ex-politici van CD&V is het dan ook zo dat zij vooral de rol van de partij en partijvoorzitter benadrukken als reden voor hun vertrek en in mindere mate de verantwoordelijkheid bij hun eigen parlementair werk leggen.

‘Dat is meer in het algemeen bij de partij, ik heb mijn werk gedaan. Ik heb mijn werk goed gedaan, ik weet dat ik geen stemmenkanon ben, maar degene die voor mij stond ook niet, dus dat is niet het punt. Maar het is zeker niet omdat ik mijn werk niet goed heb gedaan, integendeel, ik denk dat ik één van de actievere parlementsleden was.’ (Respondent E, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Dat terwijl de voormalige Kamerleden voor sp.a de verantwoordelijkheid eerder bij zichzelf leggen. Ze verwoorden het als *‘Mezelf, mezelf, het is niemand die daarvoor verantwoordelijk is.’* (Respondent D, V, persoonlijke communicatie, 2020). of *‘Dat is dus een beslissing die ik zelf genomen heb.’* (Respondent J, V, persoonlijke communicatie, 2020).

2.3 Genderverschillen

De diepte-interviews waren voornamelijk bedoeld om te achterhalen of de motieven voor het verlaten van de Kamer verschillen tussen vrouwelijke en mannelijke ex-politici. Toch blijkt er in dit geval vooral een **onderscheid** te zijn tussen de bevroagde **partijen** en minder tussen gender. De bevroagde politici van CD&V verlieten immers allemaal de Kamer ten gevolge van electoraal verlies. Zoals hierboven reeds aangestipt, is dat beeld heel wat genuanceerder bij sp.a.

Dat belangrijk verschil tussen de partijen verdient dan ook wat meer aandacht. Het feit dat bij sp.a de meeste ex-politici niet meer opkwamen, terwijl die van CD&V dat wel deden, is een vrij algemeen beeld en ligt in mindere mate aan de selectie van de respondenten. Het is namelijk zo dat van de politici bij sp.a die besloten te stoppen tijdens of aan het einde van de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019, het grootste deel niet meer op kwam, op twee na. Het omgekeerde geldt voor de partij CD&V, waar 70% van de politici die stopten tijdens of aan het einde van de legislaturen 2010-2014 en 2014-2019, wel nog opkwam.

De verklaring ligt dus ergens anders. Zo kunnen de strenge cumulregels van sp.a eventueel een doorslaggevende factor zijn. Wanneer een politicus van sp.a al een mandaat uitvoert op lokaal niveau, is de kans klein dat hij/zij zich nog kandidaat zal stellen om verkozen te worden in de Kamer. Maar ook een andere verklaring kan aan de grondslag liggen van het opvallende verschil tussen CD&V en sp.a. Tijdens regering Michel I behoorde sp.a tot de oppositie. Dat kan een belangrijke rol spelen, aangezien een parlementslid dat behoort tot de oppositie een verminderde macht ervaart ten opzichte van de meerderheidspartijen. Dat kan vervolgens een aanleiding vormen om op te stappen of zich eveneens niet langer kandidaat te stellen bij de volgende verkiezingen (Lawless & Theriault, 2005; Byrne & Theakston, 2015).

Maar ook een verschil in partijcultuur kan aan de basis liggen voor het onderscheid tussen de christendemocratische en de socialistische partij. Bevroagden van CD&V gaven aan dat ze de rol van de partij als 'allesbepalend' zien en dat een besluit van de partij vaak aanvoelt als 'een beslissing van bovenhand'. Dit in tegenstelling tot bevroagden van de Vlaamse socialisten. Daar wordt onder meer aangegeven dat 'de beslissing om te stoppen, daar hebben zij niets mee te maken' of 'ik heb altijd mijn goesting gedaan'. Een andere bevroagde geeft aan 'niet gestuurd geweest te zijn door de partijtop'. Wanneer de uitspraken van bevroagden van CD&V tegenover die van sp.a geplaatst worden, tekent zich dus een verschil af in partijcultuur. Het ziet ernaar uit dat men er bij CD&V een strengere partijcultuur op nahoudt, waarin de invloed van het individu meer beperkt is tegenover de invloed of vrijheid van een individueel parlementslid van sp.a. Dit kan eventueel verklaren waarom de motieven van ex-politici van sp.a genuanceerder zijn dan de motieven die bevroagden van CD&V aangeven.

Deselectie door de partij en bijgevolg onvrijwillig de politieke arena verlaten, blijkt uit de literatuur voornamelijk van toepassing op vrouwen. Dat terwijl de kans voor mannen groter is dat zij hun carrière vrijwillig beëindigen (Vanlangenkacker et al., 2013). Van de acht interviewees bij wie het verschil tussen vrijwillig en onvrijwillig verlaten van de Kamer duidelijk was, zijn er twee vrouwen en één man vrijwillig gestopt. Verder zijn drie vrouwen onvrijwillig gestopt en ook voor twee mannen geldt dat. Er kan in dit geval dus moeilijk geponeerd worden dat er zich een duidelijk verschil tussen mannen en vrouwen aftekent. Het verschil situeert zich eerder op het niveau van de partij waartoe ze behoren, zoals in de alinea's hierboven aangegeven.

Desondanks komen in de interviews wel een aantal belangrijke concepten terug, die ook naar voren kwamen in de literatuur. Zo gaf een gesprekspartner van CD&V aan dat ze het gevoel heeft dat *'dat van jongens ondereen is er wel [...] Dat is een aparte houding ten opzichte van elkaar soms. De kameraderie is anders met mannen ondereen en dat is vaak toch nog iets anders dan met vrouwen erbij. Maar ik kan dat niet goed omschrijven.'* (Respondent E, V, persoonlijke communicatie, 2020). Hiermee verwijst ze wellicht naar wat Niven (1998) als het *outgroup-effect* beschreef. Niven stelde namelijk dat mannelijke partijelites eerder geneigd zijn om te kiezen voor kandidaten van hetzelfde geslacht, waarbij kandidaten van het andere, hier vrouwelijke, geslacht worden benadeeld.

Verder is het ook zo dat vrouwen er gemiddeld een kortere ambtstermijn hebben opzitten wanneer ze hun nationale carrière beëindigen dan wanneer mannen dat doen. Dat bleek uit eerder onderzoek (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenkacker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016), maar werd ook bevestigd voor de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers in het empirisch luik van deze studie. Toch is een lange(re) ambtstermijn cruciaal en dus meer anciënniteit essentieel, aangezien de beleidsinvloed van een parlementslid vooral daarvan afhangt (Jeydel & Taylor, 2003). Een ex-parlementslid van CD&V bevestigde tijdens één van de gesprekken de noodzaak van een lange(re) ambtstermijn.

'Ik had voor mezelf uitgemaakt dat ik nog één legislatuur zou verder gedaan hebben. Waarom? Voor jouw stiel en voordat je wat gezag verworven hebt in het parlement, moet je minstens één tot anderhalve legislatuur rekenen eer je uw plaats hebt gevonden en uw dossiers enzovoort. Dus ik was nu eigenlijk een beetje op de top van mijn carrière.' (Respondent F, M, persoonlijke communicatie, 2020).

In sommige gevallen speelde niet alleen geslacht mee bij de carrière, maar waren er ook andere belangrijke factoren. Zo wordt door een ex-parlementslid van CD&V aangegeven dat *'Het niet zozeer een vrouwen- of mannenzaak was, maar eerder een zaak van regio's.'* (Respondent F, M, persoonlijke communicatie, 2020). Twee vrouwelijke ex-parlementsliden van sp.a stippen wel aan dat geslacht een invloedrijke factor was gedurende hun carrière. Ze werden immers expliciet geselecteerd omwille van hun geslacht.

'Toen was het net van, we zouden graag een vrouw, en dus heb ik er in het begin, kansen door gekregen. [...] Ik heb daar soms ook mee geworsteld, maar doordat ik inhoudelijk ben gaan werken is mij dat niet blijven achtervolgen.' (Respondent C, V, persoonlijke communicatie, 2020).

‘Mijn geslacht heeft mijn carrière zeker positief beïnvloed, aangezien er altijd vrouwen tekort zijn en als je een beetje ambitie hebt als vrouw, krijg je eigenlijk sneller een mooie plaats.’ (Respondent J, V, persoonlijke communicatie, 2020).

Onder de vrouwelijke respondenten is er niet onmiddellijk eensgezindheid over de aanwezigheid van quota om de descriptieve vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen. Zo stelt respondent E dat quota cruciaal zijn om vrouwen op de bovenste, meest verkiesbare plaatsen van de lijst te krijgen.

‘Omdat men verplicht was om vrouwen op de lijst te zetten, speelde dat in het voordeel, omdat er anders misschien geen vrouwen in die eerste drie geplaatst zouden zijn. Maar door het feit dat men daartoe wettelijk verplicht was, gebeurt dat wel’. (Respondent E, persoonlijke communicatie, 2020).

Maar niet elke ex-politica is van die quota overtuigd en vertelt dat ze ‘het eigenlijk niet eens is met quota voor dames en heren.’ Ze stelt immers dat je daardoor ‘bekwame mensen aan de kant moeten zetten en vrouwen echt moet gaan ronselen om die plaatsen dan op te vullen.’ (Respondent D, persoonlijke communicatie, 2020).

Verder wordt in de literatuur ook benadrukt dat er een link is tussen de ideologie van een partij en de gendergelijkheid binnen die partij. Daarbij werd vastgesteld dat politieke partijen die zich eerder links op het politieke spectrum bevinden meer geneigd zijn een gelijke verhouding te bekomen tussen mannelijke en vrouwelijke kandidaten (Caul 1999; Kittilson 2006; Gouglas et al., 2017). Linksgeoriënteerde partijen gaan vaker actief aan de slag om vrouwen te betrekken, omdat een waarde als gelijkheid centraal staat (Kittilson, 2006). Een respondente van sp.a geeft hierbij aan dat het bij de Vlaamse socialisten ‘vooral gaat om inhoud en dat het de persoon is die telt, niet het geslacht.’ (Respondent J, persoonlijke communicatie, 2020). Maar ook respondenten van CD&V geven aan dat er binnen hun partij voldoende aandacht is voor de gelijkheid tussen mannen en vrouwen, onder de vorm van de Vrouw & Maatschappij-afdeling binnen de partij. Dat kan eventueel te maken hebben met het zogenaamde *contagion-effect*. Waarbij linksgeoriënteerde partijen de nadruk leggen op gendergelijkheid binnen de partij en dat ze daarmee andere partijen ertoe aanzetten om hier ook meer aandacht voor te hebben (Weeks, 2018).

Uit de interviews en bijbehorende analyse kunnen dus een aantal zaken geconcludeerd worden. Ten eerste lopen de motieven voor het vertrek uit de Kamer heel sterk uiteen en gaat het dus om heel wat verschillende redenen. Verder lijkt er een sterke samenhang te zijn tussen wie zich al dan niet nog kandidaat stelt en de reden voor vertrek; vrijwillig en onvrijwillig. Wie zich nog kandidaat stelde en niet herverkozen raakt, stopt dus onvrijwillig. Daarnaast tekenen er zich tussen mannen en vrouwen minder grote verschillen af, maar situeert het onderscheid zich eerder op het niveau van de partij. Daarvoor zijn enkele mogelijke verklaringen, zoals de zelfopgelegde cumulregels van sp.a die niet bij de partij CD&V terug te vinden zijn. Tot slot wordt ook de sterke rol van de partij vooral bij de Vlaamse christendemocraten benadrukt, al kan dit ook het gevolg zijn van het feit dat alle bevrageden van CD&V onvrijwillig de Kamer moesten verlaten. In het laatste hoofdstuk van deze studie zullen tot slot de belangrijkste conclusies weergegeven worden en zullen er eveneens enkele suggesties gedaan worden voor bijkomend onderzoek.

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

De bedoeling van dit onderzoek was, nagaan hoe mannelijke en vrouwelijke politici van elkaar verschillen bij het verlaten van de politieke arena. Het onderzoek focust dus op genderverschillen aan de uitstroomzijde van de politiek, een thema dat tot nog toe relatief onbesproken bleef in de internationale literatuur. Uitstroom van politici is een natuurlijk fenomeen dat nodig is om vernieuwing in wetgevende organen te brengen. Toch kan het problematisch worden wanneer die uitstroom ongelijk verdeeld is tussen bepaalde sociodemografische groepen, in het geval van deze studie dus tussen mannen en vrouwen.

De Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers diende dan ook als analyseniveau om de centrale onderzoeksvraag te bestuderen. Ze werd verder opgesplitst in concrete deelvragen. Enerzijds lag de focus op de lengte van de ambtstermijn die ex-politici hebben bij het beëindigen van de nationale carrière en of daarbij genderverschillen op te merken zijn. Anderzijds werd nagegaan of de motieven voor het verlaten van de Kamer verschillen tussen mannen en vrouwen. Tot slot werd ook bekeken of er op beide vlakken verschillen waren tussen de partijen. Om hierop een antwoord te bieden werd gewerkt met een combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve methoden.

Op basis van biografische data van de Kamerleden werd een dataset samengesteld. Aan de hand daarvan werd berekend of de ambtstermijn van vrouwelijke ex-parlementsleden korter was dan die van mannelijke ex-parlementsleden. Net zoals in eerdere studies (Lawless & Theriault, 2005; Vanlangenakker et al., 2013; Byrne & Theakston, 2015; Praino & Stockemer, 2016) werd hier eveneens vastgesteld dat vrouwen gemiddeld 3,6 jaar vroeger de nationale carrière beëindigen. Dat heeft belangrijke implicaties, aangezien de beleidsinvloed die een parlementslid heeft, afhangt van de anciënniteit en zijn of haar lidmaatschap in belangrijke commissies (Jeydel & Taylor, 2003). Uit de empirische gegevens bleek verder ook dat vrouwen op ongeveer dezelfde leeftijd hun carrière in de Kamer startten, maar dat ze die dus opnieuw vroeger afbreken dan mannelijke ex-parlementsleden. Verder werd ook duidelijk dat een minderheid (41%) van de uitstromers zich nog kandidaat stelde bij de eerstvolgende verkiezingen. Deze cijfers werden opgedeeld tussen mannen en vrouwen en daaruit kan besloten worden dat een groter deel van de mannelijke politici (44%) nog besloot op te komen, terwijl dat het aandeel vrouwen (37%) dat besloot dat nog te doen lager lag.

Uit diezelfde gegevens bleek tevens dat er een verschil was tussen de partijen. Hierbij werd duidelijk dat vrouwelijke ex-politici die behoorden tot linksgeoriënteerde partijen, er een langere ambtstermijn hadden opzitten in vergelijking met vrouwelijke ex-politici die behoorden tot de centrum- of rechtse partijen. Dat kan mogelijks verklaard worden door het feit dat voor linksgeoriënteerde partijen 'gelijkheid' een centrale waarde is. Ze zullen dan ook vaker actief proberen om de vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen (Kittilson, 2006). De onderzoeken die hieromtrent aangehaald werden in de literatuurstudie, hadden voornamelijk betrekking op de instroomzijde van de politieke arena. De cijfers die in dit onderzoek werden gevonden, namelijk het grote verschil tussen enerzijds linksgeoriënteerde partijen en anderzijds rechtse of centropartijen, tonen aan dat partijen met een links profiel ook aan de uitstroomzijde meer aandacht hebben voor gelijkheid.

Om te achterhalen of vrouwelijke ex-politici om dezelfde reden zijn gestopt dan mannen, werd kwalitatief onderzoek gevoerd. Aan de hand van tien diepte-interviews met ex-parlementsleden van zowel sp.a als CD&V, werd nagegaan waarom ze waren gestopt, wat de invloed van hun partij was en of ze het gevoel hadden eerder vrijwillig of eerder onvrijwillig de Kamer verlaten te hebben. Tijdens de analyse van de interviews werd nauwelijks een betekenisvol verschil gevonden tussen mannelijke en vrouwelijke ex-politici. Wel was er een verschil te onderscheiden op het niveau van de partij. Zo eindigde de nationale politieke carrière voor alle bevroegden van CD&V als gevolg van electoraal verlies, enerzijds door de kiezer, anderzijds voornamelijk door de rol van de partij. Dat motief kwam niet terug bij de ex-politici van sp.a, zij stopten om andere redenen, waaronder ontevredenheid met de aangeboden plaats, verhuizing naar een ander bestuursniveau of de moeilijke combinatie tussen het ambt als parlementslid en gezin.

Met deze studie werd op bescheiden wijze gepoogd bij te dragen aan onderzoek over de uitstroom van politici en meer bepaald of daarbij genderverschillen op te merken zijn. Uiteraard moeten bovenstaande conclusies in een ruimere context geplaatst worden, waarbinnen ook enkele beperkingen aanwezig zijn. Door enkel ex-politici van partijen aan de Vlaamse kant van de taalgrens te betrekken in het kwalitatief luik van dit onderzoek, blijft een bepaalde groep onderbelicht. Dit zou eventueel interessant zijn om mee te nemen naar later onderzoek. Maar ook enkele andere suggesties voor verder onderzoek kunnen nog gedaan worden. Zo zou het onderzoek ook over een langere periode gevoerd kunnen worden, waarbij een veel groter aantal legislaturen wordt opgenomen in de analyse. Verder bleek ook uit de interviews hoe belangrijk de rol van partijen in het lijstvormingsproces is. De plaats op de lijst speelt op zijn beurt een grote rol bij de eventuele herverkiezing van politici. In dat opzicht kan het mogelijk ook interessant zijn om in verder onderzoek te focussen op de rol van partijselectoraten. Om een scherper beeld te vormen van de verschillen in motieven tussen mannen en vrouwen, zou ten slotte ook een groter aantal ex-politici in de diepte bevroegd kunnen worden.

BRONNENLIJST

- Abendschon, S., & Steinmetz, S. (2014). The Gender Gap in Voting Revisited: Women's Party Preferences in a European Context. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 21(2), 315–344.
- Bouteca, N., & Terrière, L. (2017). 1 JAAR VOOR DE LOKALE VERKIEZINGEN: Hoe betreden de linkse partijen de electorale arena? Sampol.
- Brito Vieira, M. (2011). Reclaiming Representation: Contemporary Advances in the Theory of Political Representation. Abingdon: Routledge.
- Byrne, C., & Theakston, K. (2015). Leaving the House: The Experience of Former Members of Parliament Who Left the House of Commons in 2010. *Parliamentary Affairs*, 69(3), 686–707.
- Caul, M. (1999). Women's representation in Parliament: the role of political parties. *Party Politics*, 5(1), 79–99.
- Caul, M. (2012). "Party politics". In *the Oxford Handbook on Gender and Politics*, eds. G. Waylen, K. Celis, J. Kantola and L. Weldon. Oxford: Oxford University Press.
- Celis, K., & Woodward, A. (2000). Gendering the New Political Culture? Women in the First Flemish Regional Parliament. *Working Paper for European Consortium of Political Research Joint Sessions 14-19 April 2000 Copenhagen*.
- Celis, K. (2011). Hoe kunnen vrouwen beter vertegenwoordigd worden? *Tijdschrift voor Genderstudies*, 2, 20–34.
- Celis, K., Childs, S., Kantola, J., & Krook, M. L. (2014). Constituting Women's Interests through Representative Claims. *Politics & Gender*, 10(02), 149–174.
- Celis, K., & Erzeel, S. (2013). Beyond the Usual Suspects: Non-Left, Male and Non-Feminist MPs and the Substantive Representation of Women. *Government and Opposition*, 50(01), 45–64.
- Celis, K., & Meier, P. (2006). De macht van het geslacht: gender, politiek en beleid in België. Leuven: Acco.
- Childs, S. & J., Lovenduski. (2013). Political representation. In G. Waylen, K. Celis, J. Kantola, & S. L. Weldon (Eds.), *Oxford handbook of Politics and Gender*. Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research*. Third Edition. Los Angeles: SAGE.
- Crowder-Meyer, M. (2013). Gendered Recruitment without Trying: How Local Party Recruiters Affect Women's Representation. *Politics & Gender*, 9(04), 390–413.

Decuir-Gunby, J. T., & Schutz, P. A. (2016). *Developing a Mixed Methods Proposal*. Thousand Oaks, Canada: SAGE Publications.

De Smaele, H., & Tollebeek, J. (2002). *Politieke representatie*. Leuven: Universitaire pers.

Devos, C. (2017). *Een plattegrond van de macht*. Gent, België: Academia Press.

Dodeigne, J. (2015). Representing a minority group in multinational federal systems: career patterns in catalonia, scotland and wallonia. (Doctoraat, Université de Liège, Luik).

Dolan, J., Deckman, M., & Swers, M. (2016). *Women and politics: paths to power and political influence* (3e ed.). Maryland: Rowman & Littlefield.

Eelbode, F., Wauters, B., Celis, K. & Devos, C. (2013). Left, right, left. The role of a party's ideology on the political representation of ethnic minorities. *Politics, Groups & Identities* 1(3): 451-467.

Evans, E. (2012). From finance to equality: the substantieven representation of women's interests by men and women mp's in the house of commons. *Representation*, 48(2), 183–196.

Folke, O., & Rickne, J. K. (2012). Female Representation but Male Rule? Party Competition and the Political Glass Ceiling. *SSRN Electronic Journal*.

Fox, R. L., & Lawless, J. L. (2011). Gendered Perceptions and Political Candidacies: A Central Barrier to Women's Equality in Electoral Politics. *American Journal of Political Science*, 55(1), 59–73.

François, A., & Grossman, E. (2015). How to Define Legislative Turnover? The Incidence of Measures of Renewal and Levels of Analysis. *The Journal of Legislative Studies*, 21(4), 457–475.

Franceschet, M. L. Krook, & N. Tan (Red.), *The Palgrave Handbook of Women's Political Rights* (1ste editie, pp. 52-70). UK: Palgrave Macmillan.

Franceschet, S., Krook, M. L., & Piscopo, J. M. (2012). *The impact of gender quotas*. Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.

Gouglas, A., Maddens, B., & Brans, M. (2017). Determinants of legislative turnover in Western Europe, 1945- 2015. *European Journal of Political Research*, 57(3), 637–661.

Hooghe, M., Jacobs, L., & Claes, E. (2015). Enduring Gender Bias in Reporting on Political Elite Positions: Media Coverage of Female MPs in Belgian News Broadcasts (2003–2011). *The International Journal of Press/Politics*, 20(4), 395–414.

Hughes, M. M., & Paxton, P. (2019). The political representation of Women over time. In S.

Inter-parliamentary Union (IPU), (2019). *IPU - Comparative data on Structure of parliament*. Geraadpleegd op 23 november 2019, van <https://data.ipu.org/women-ranking?month=10&year=2019>

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (IGVM). (z.d.). Cijfers. Geraadpleegd op 27 maart 2020, van <https://igvm-iefh.belgium.be/nl/activiteiten/politiek/cijfers>

Jeydel, A., & Taylor, A. J. (2003). Are Women Legislators Less Effective? Evidence from the U.S. House in the 103rd- 105th Congress. *Political Research Quarterly*, 56(1), 19–27.

Karpowitz, C. F., Monson, J. Q., & Preece, J. R. (2017). How to Elect More Women: Gender and Candidate Success in a Field Experiment. *American Journal of Political Science*, 61(4), 927–943.

Kassa, S. (2015). Challenges and Opportunities of Women Political Participation in Ethiopia. *Journal of Global Economics*, 03(04). <https://doi.org/10.4172/2375-4389.1000162>

Kittilson M. C. (2006). *Challenging Parties, Changing Parliaments*. Columbus: Ohio State University Press.

Kittilson, M. C., & Schwindt-Bayer, L. A. (2012). *The gendered effects of electoral institutions*. Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.

Krook, M. L. (2010). Why Are Fewer Women than Men Elected? Gender and the Dynamics of Candidate Selection. *Political Studies Review*, 8(2), 155–168.

Krook, M. L., & Schwindt-Bayer, L. (2013). Electoral institutions. In G. Waylen, K. Celis, J. Kantola, & S. L. Weldon (Eds.), *Oxford handbook of Politics and Gender* (pp. 554–578). Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.

Krook, M. L., & Zetterberg, P. (2014). Electoral quotas and political representation: Comparative perspectives. *International Political Science Review*, 35(1), 3-11.

Lawless, J. L. (2004). Politics of Presence? Congresswomen and Symbolic Representation. *Political Research Quarterly*, 57(1), 81–99.

Lawless, Jennifer L., and Sean M. Theriault. (2005). “Will She Stay or Will She Go? Career Ceilings and Women’s Retirement from the U.S. Congress.” *Legislative Studies Quarterly*.

Luhiste, M. (2015). Party Gatekeepers' Support for Viable Female Candidacy in PR-List Systems. *Politics & Gender*, 11(01), 89–116.

Mansbridge, J. (2003). Rethinking Representation. In: *American Political Science Review*, 97, 4, pp. 515-528.

Matland, R. E. (2005). Enhancing Women’s Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems. In J. Ballington, & A. Karam (Eds.), *Women in Parliament: Beyond Numbers* (pp. 93–111). IDEA: Stockholm.

Meuleman, B., & Roose, H. (2017). *Methodologie van de sociale wetenschappen: een inleiding*. Gent, België: Academia Press.

- Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Niven, D. (1998). Party Elites and Women Candidates: The Shape of Bias. *Women & Politics*, 19 (2), 57–80.
- Norris, P. (2006). The Impact of Electoral Reform on Women's Representation. *Acta Politica*, 41, 197–213.
- Paxton, P., & Hughes, M. M. (2015). The Increasing Effectiveness of National Gender Quotas, 1990–2010. *Legislative Studies Quarterly*, 40(3), 331–362.
- Phillips, A. (1995). *The politics of presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Pitkin, H. Fenichel. (1967). *The concept of representation*. Berkeley (Calif.): University of California press.
- Polk, J., Rovny, J., Bakker, R., Edwards, E., Hooghe, L., Jolly, S., ... Zilovic, M. (2017). Explaining the salience of anti-elitism and reducing political corruption for political parties in Europe with the 2014 Chapel Hill Expert Survey data. *Research & Politics*, 4 (1). doi: 10.1177/2053168016686915/2053168016686915
- Praino, R., & Stockemer, D. (2016). The Career Length and Service of Female Policymakers in the US House of Representatives. *Government and Opposition*, 53(03), 437–460.
- Pruysers, S., & Blais, J. (2016). Why Won't Lola Run? An Experiment Examining Stereotype Threat and Political Ambition. *Politics & Gender*, 13 (02), 232–252.
- Rosema, M., Denters, B., & Aarts, K. (2011). *How democracy works. Political representation and policy congruence in modern societies. Essays in Honour of Jacques Thomassen*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Rosen, J. (2012). The Effects of Political Institutions on Women's Political Representation. *Political Research Quarterly*, 66(2), 306–321.
- Rosen, J. (2017). Gender quotas for women in national politics: A comparative analysis across development thresholds. *Social Science Research*, 66, 82–101.
- Saward, M. (2006). The Representative Claim. In: *Contemporary Political Theory*, 5, pp. 297-318.
- Schmidt, G. (2008). The election of women in list PR-systems: Testing the conventional wisdom. *Electoral studies*, 28, 190–203.
- Schwindt-Bayer, L. A. (2009). Making Quotas Work: The Effect of Gender Quota Laws On the Election of Women. *Legislative Studies Quarterly*, 34(1), 5–28.

Schwindt-Bayer, L. A., and Mishler, W. (2005). "An Integrated Model of Women's Representation." *Journal of Politics* 67 (2): 407–28.

Statbel. (2019, 17 juni). *Structuur van de bevolking - Statbel*. Geraadpleegd op 23 november 2019, van <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/structuur-van-de-bevolking>.

Thames, F. C. (2017). Understanding the Impact of Electoral Systems on Women's Representation. *Politics & Gender*, 13(03), 379–404.

Tremblay, M. (2012). Conclusion in Tremblay M, ed., *Women and legislative representation: electoral system, political parties and sex quotas* (Herz. ed.). New York, USA: Palgrave Macmillan, 233-247.

Urbinati, N., & Warren, M. E. (2008). The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 387–412.

Valcke, T. (2017). *Het beleid van de Provincie West-Vlaanderen: 1995 - 2017*. Sint Andries: Provinciebestuur West-Vlaanderen.

Vanlangenakker, I.; Wauters, B.; Maddens, B.; (2013). "Pushed Toward the Exit? How Female MPs Leave Parliament." *Politics & Gender*; 2013; Vol. 9; iss. 1; pp. 61 – 75

Van Assendelft, L. (2014). Entry level in politics? Women as candidates and elected officials at the local level. In S. Thomas, & C. Wilcox (Eds.), *Women and elective office: past, present and future* (3e ed., p. 199–215). Oxford, Groot-Brittannië: Oxford University Press.

Wauters, B., & Lambrecht, J. (2007). *Zelfstandigen in de Belgische politiek: een kwantitatieve analyse*. Geraadpleegd van <https://ideas.repec.org/p/hub/wpecon/200712.html>

Wauters, Bram, Bart Maddens, and Gert-Jan Put. 2014. "It takes time: the long-term effects of gender quota." *Representation* 50 (2):143-159.

Wauters, B., Thijssen, P., & Van Erkel, P. (2019). Preference voting in the Low Countries. A meta-analysis. *Politologenetmaal*.

Williams, M. S., *Voice, trust and memory. Marginalized groups and the failings of liberal representation*, Princeton, Princeton University Press, 1998.

Wolbrecht, Christina, and David. E. Campbell, (2007). Leading by Example: Female Members of Parliament as Political Role Models. *AJPS*, 51 (4)

Zetterberg, P. (2009). Do Gender Quotas Foster Women's Political Engagement? Lessons from Latin America. *Political Research Quarterly*, 62(4), 715–730.

BIJLAGEN

Bijlage 1. Vragenprotocol interviews

Openingsvragen

Hoe bent u in de politiek terecht gekomen?

Waarom koos u voor partij x of y?

Op welke leeftijd startte u uw carrière in de Kamer en waarom op dat moment?

Kernvragen

- Waarom verliet u de politiek?
- Had u het gevoel daarbij gestuurd te worden door de partij(top)?
- Hoe ervaarde u de rol van uw partij bij bijvoorbeeld verkiezingen?
- Had u graag nog wat langer in de politiek gebleven. Zo ja, waarom?
- Hebt u ooit het gevoel gehad dat uw geslacht uw carrière positief of negatief heeft beïnvloed?
- Bent u vrijwillig of onvrijwillig met de politiek gestopt?
- Wie acht u verantwoordelijk voor het einde van uw carrière?

PREAMBULE COVID-19


In deze preambule zal kort toegelicht worden waar het onderzoek diende gewijzigd te worden naar aanleiding van de maatregelen genomen in het kader van de Corona-epidemie.

Wanneer *social distance*-maatregelen aanvatten, werden reeds 4 van de 10 interviews afgenomen. Toen duidelijk werd dat contact zoveel mogelijk beperkt moest worden, werden de ex-politici van de overige interviews door mezelf gecontacteerd met de vraag of het interview ook telefonisch kon doorgaan. De meeste ex-politici stemden daarmee in en op die manier werd reeds een deel van het probleem aangepakt. Enkele interviews verliepen telefonisch, andere via Skype. Hierbij viel het wel op dat de interviews die via telefoon werden afgenomen beduidend korter waren dan de interviews die face-to-face afgenomen werden.

Enkele interviews die reeds voorzien waren, konden niet langer doorgaan. Omwille van het feit dat twee bevrageden de functie van burgemeester hebben in een grote stad, konden zij geen extra tijd vrijmaken voor een interview. Ik werd daarvan op de hoogte gesteld door hun medewerkers en heb dit dan ook gerespecteerd. Ik ben op zoek gegaan naar andere ex-politici van dezelfde partij, die ik nog niet eerder had gecontacteerd en zo lukte het alsnog om van elke partij uit de selectie vijf ex-politici te bevragen.

11/05/2020,

Maartje Du Pont



A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Maartje Du Pont', is written over a horizontal dotted line.